

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ČESKÉHO JAZYKA A TEORIE KOMUNIKACE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Barbora Janoušková

**EDIČNÍ ZPRACOVÁNÍ KORESPONDENCE KARLA
HAVLÍČKA:
SROVNÁNÍ DOSAVADNÍCH EDIC**

**Editorial processing of Karel Havlíček's correspondence:
comparison of existing editions**

Děkuji doc. Mgr. Robertu Adamovi, Ph.D. za odborné vedení, množství podnětných připomínek a dobrých rad, které mi v průběhu zpracování této práce poskytoval.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

podpis

ANOTACE

Práce jazykově a pravopisně porovná dosavadní ediční zpracování korespondence Karla Havlíčka Borovského a pokusí se rekonstruovat pravidla a zásady, kterými se editoři při přípravě edic řídili. Cílem je zjištění, jak se edice shodují s dobovou kodifikací jazyka a pravopisu, jak na sebe edice navazovaly a jaké postupy od sebe pravděpodobně přejímaly. Část práce je také věnována popisu jazyka a pravopisu v Havlíčkově korespondenci.

Klíčová slova: ediční zpracování, korespondence, Karel Havlíček Borovský

ANNOTATION

Thesis linguistically and orthographically compares existing editorial treatments of correspondence of Karel Havlíček Borovský and tries to reconstruct rules and principles which editors followed. The aim of this thesis is to discover how editions correspond with contemporary codification of language and orthography, how newer editions followed previous editions and which methods adopted from each other. Attention will be also paid to description of language and orthography in Havlíček's correspondence.

Keywords: editorial treatment, correspondence, Karel Havlíček Borovský

OBSAH

I	ÚVOD	7
I.1	TÉMA PRÁCE	7
I.2	STRUKTURA A METODA PRÁCE.....	7
I.3	MATERIÁL	9
	I.3.1 Edice	9
	I.3.2 Autografy	12
I.4	VYDÁVÁNÍ KORESPONDENCE.....	13
I.5	KAREL HAVLÍČEK BOROVSÝ	14
II	CHARAKTERISTIKA JAZYKA A PRAVOPISU V KORESPONDENCI KARLA HAVLÍČKA	15
III	EDIČNÍ ZPRACOVÁNÍ DOSAVADNÍCH EDIC	18
III.1	ANALÝZA DOPISŮ	18
	III.1.1 Písařské chyby	18
	III.1.2 Hláskosloví	19
	III.1.3 Morfologie	23
	III.1.4 Lexikum.....	26
	III.1.5 Syntax	27
	III.1.6 Pravopis	30
	III.1.7 Interpunkce	37
	III.1.8 Grafická úprava	47
	III.1.9 Chyby v edici	52
III.2	SHRUTÍ SLEDOVANÝCH ZMĚN A JEVŮ A REKONSTRUKCE EDIČNÍCH ZÁSAD.....	54
	III.2.1 Edice RLB	54
	III.2.2 Edice KKH.....	55
	III.2.3 Edice FW	56
	III.2.4 Edice BLBF	57
	III.2.5 Edice SC	58
IV	SROVNÁNÍ EDIC	60
	IV.1 EDICE KKH, FW A SC	60
	IV.2 EDICE RLB, BLBF A SC	60
V	ZÁVĚR	61
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	62
	SEZNAM PŘÍLOH	64

SEZNAM ZKRATEK

RLB	Karla Havlíčka rodinné listy brixenské (ed. V. V. Zelený)
KKH	Korespondence Karla Havlíčka (ed. L. Quis)
FW	Korespondence Karla Havlíčka s Fany Weidenhoffrovou (ed. K. Nový)
BLBF	Brixenské listy Karla Havlíčka bratru Františkovi (ed. B. Novák)
SC	Strmé cesty (ed. J. Janáčková)
PU 86	Pravopisný ukazatel z roku 1886
PČP 02	Pravidla českého pravopisu z roku 1902
PČP 26	Pravidla českého pravopisu z roku 1926, přetisk vydání pravidel z roku 1924
PČP 41	Pravidla českého pravopisu z roku 1941
PČP 57	Pravidla českého pravopisu z roku 1957
PČP 93	Pravidla českého pravopisu z roku 1993

I ÚVOD

I.1 TÉMA PRÁCE

Tématem práce je porovnání dosavadního edičního zpracování korespondence Karla Havlíčka Borovského a rekonstruování edičních zásad, kterými se při vypracování editoři řídili. Vybráno bylo pět edic, které samostatně obsahují různé výběry Havlíčkovy korespondence a byly vydány v rozmezí let 1888 až 1990. Vzhledem k tomu, že způsob edičního zpracování se vyvíjel od téměř nulových pravidel až k dnešním edičním zásadám popsaným v několika příručkách, je přínosné popsat, jak k textu jednotliví editoři v průběhu století přistupovali. Tato zjištění podhalí, jaké a zda vůbec nějaké ediční zásady existovaly, a také napomohou dalším editorům, kteří se rozhodnou Havlíčkovu korespondenci znovu vydat.

Předpokladem je, že starší edice, které vznikaly v době, kdy ještě neexistovala jednotná pravidla českého pravopisu nebo teprve vycházela první z nich a neexistovaly žádné příručky pojednávající o edičních zásadách, budou vykazovat znaky nedůslednosti a kolísání v jednotlivých úpravách, a naopak edice novější budou inklinovat k jednotným zásadám.

Cílem práce je tedy porovnání zpracování dopisů, které jsou společně více edicím, s autografy, analýza jednotlivých změn a následné rekonstruování edičních postupů editorů. Rovněž je to zjištění, jak výrazně se edice shodují s dobovou kodifikací jazyka a pravopisu, jak na sebe edice navazovaly, jaké postupy a změny od sebe pravděpodobně přejímaly a stručný popis jazyka a pravopisu v korespondenci Karla Havlíčka Borovského.

I.2 STRUKTURA A METODA PRÁCE

Práce se dělí na čtyři základní části: Úvod, Charakteristika jazyka a pravopisu v korespondenci Karla Havlíčka Borovského, Ediční zpracování dosavadních edic a Srovnání edic. V **Úvodu** je mimo jiné nastíněno téma práce, popsán materiál, se kterým se pracuje (edice, autografy), pojednáno o diskuzi nad vydáváním korespondence a uvedeny základní informace o Karlu Havlíčku Borovském.

Druhá kapitola **Charakteristika jazyka a pravopisu v korespondenci Karla Havlíčka** je věnována popisu, jak se Havlíčkův jazyk a pravopis v korespondenci liší od dnešních norem. Výběrem epistolárních jednotek však vznikl vzorek s omezeným rozsahem adresátů a omezenými časovými rozmezími, kdy korespondence vznikala, a proto není tato

charakteristika úplná. Vždy je vztažena k tomu, kdy dopisy vznikly a komu byly určeny. Z této charakteristiky následně vycházíme při popisu zaváděných změn.

Třetí kapitola **Ediční zpracování dosavadních edic** je rozdělena do dalších dvou částí: Analýza dopisů a Shrnutí sledovaných změn v jednotlivých edicích. V první z nich jsou vypsány všechny druhy zaváděných změn a jejich konkrétní příklady, ve druhé jsou tyto změny komplexně a stručně charakterizovány, shrnuty a porovnány s dobovou kodifikací (územ). Podle toho jsou rekonstruovány ediční zásady editorů a edice celkově hodnoceny.

V **Analýze dopisů** jsme nejprve udělali průnik epistolárních jednotek v edicích mezi sebou. Kritériem jsme si zvolili výskyt jednotky alespoň ve třech edicích. Aby bylo možné edice mezi sebou srovnat, je vhodné porovnávat vždy stejný rozsah textu. Proto jsme si podle základního výběru zjistili nejnižší počet shodných jednotek (normostran), který nám vznikl v jednom z průniků, a následně vybrali vždy stejný počet i u dalších (více viz I.3). Takto získaný vzorek jsme porovnali s textem v edicích a zaznamenali veškeré rozdíly a jevy odlišné od dnešní normy (PČP 1993 a tzv. Dodatek). Uvádíme tedy nejen změny, ale rovněž jevy, které byly v edici ponechány a jsou v rozporu s dnešní kodifikací. Zda se jednalo o jev, který byl v souladu se soudobou kodifikací, nebo o jev jinak zdůvodněný, je pojednáno v následující kapitole. Tyto změny a jevy jsme pak rozdělili podle jazykových a pravopisných kategorií a opatřili konkrétními příklady (shodnými vždy s textem v edici, nikoli autografu).

Zvlášť jsme vybrali úryvky z dopisů jiných autorů adresovaných Karlu Havlíčkovi, které obsahuje Edice SC a které lze porovnat s Edicí KKH¹. Úpravy jsou zahrnuty do analýzy stejně jako ostatní jevy v Havlíčkových dopisech.

Kapitola **Shrnutí sledovaných změn** obsahuje stručný popis, resumé úprav zavedených v každé edici a z toho vyplývající rekonstrukci edičních zásad každé edice. Zde je pak také rozepsáno, jak se editoři drželi soudobé pravopisné a jazykové kodifikace, zda respektovali autorův jazyk a styl, či do něj naopak výrazněji zasahovali a neposledně jestli jsou změny zaváděny důsledně a systematicky.

Ve čtvrté a poslední kapitole **Srovnání edic** jsou edice mezi sebou porovnány na základě rekonstrukce edičních zásad a charakteristiky z předchozí kapitoly.

¹ V této edici jsou již celé dopisy, ale porovnáваме samozřejmě jen části shodné s úryvky v edici SC.

V příloze jsou tabulky interpunkce, ve kterých jsou uvedeny počty, kolikrát bylo dané znaménko upraveno, chybně ponecháno apod.

I.3 MATERIÁL

I.3.1 Edice

I.3.1.1 Karla Havlíčka rodinné listy brixenské

ZELENÝ, Václav V. (ed.): *Karla Havlíčka rodinné listy brixenské*. Kutná Hora: Knih tiskárna Karla Šolce, 1888, 232 s.

Zkratka: RLB.

Nejstarší z edic se dělí na tři části: dopisy Karla Havlíčka adresované bratru Františku Havlíčkovi z Brixenu do Německého Brodu, jeho matce z Brixenu do Německého Brodu a poslední rodinné dopisy psané těsně po návratu z Brixenu (matce, bratrům Františku a Josefu Havlíčkovým. Dále jsou dopisy řazeny chronologicky. Edice tedy obsahuje pouze listy Karla Havlíčka (nejsou to listy vzájemné). Dopisy jsou opatřeny rozsáhlým počtem vysvětlivek v podobě poznámek pod čarou objasňujících kontext doby.

V předmluvě editor uvádí, že vychází přímo z autografů a že až na několik nepravidelností v interpunkci nechává listy beze změn. Zdůrazňuje zachování používání dialektu v Havlíčkově stylu při dopisování se svým bratrem, dále zmiňuje, že „jakékoli změny byly by stíraly živý a původní ráz listů“, a poukazuje na malichernost takových úprav (Zelený, 1888: X).

I.3.1.2 Korespondence Karla Havlíčka

QUIS, Ladislav (ed.): *Korespondence Karla Havlíčka*. Praha: Bursík & Kohout, 1903, LIII + 861 s.

Zkratka: KKH.

Tato edice byla první, která měla zahrnovat veškerou dostupnou korespondenci Karla Havlíčka. Obsahuje vzájemné listy rodinné (korespondence Karla Havlíčka s otcem Matějem a matkou Josefou), vzájemné dopisy Františka Jirgla, Terezie Jirglové, Josefa Šrámka, Fany Weidenhoffrové, Boženy Němcové, Adolfa Pinkasa, Hippolyta (Soběslava) Pinkasa, Františka

Palackého, Aloisa Krásy, Viléma Gablera, Mořice Příborského a dalších s Karlem Havlíčkem a dopisy Karla Havlíčka Karlu Vladislavu Zapovi, J. T. Klejzarovi, bratru Františkovi, Františku Kavanovi a Julii Sýkorové/Havlíčkové. Neobsahuje brixenské dopisy bratru Františkovi. Korespondence je rozdělena podle adresátů. Pokud jsou listy vzájemné, jsou nejprve uvedeny dopisy Karla Havlíčka a poté dopisy adresáta, a dále je řazena chronologicky. Několikrát je však chronologické kritérium porušeno, sám editor se k tomu přiznává v předmluvě a obhajuje se tím, že některé dopisy obdržel až v době, kdy už byla kniha v tisku, ale přesto je chtěl do edice zařadit (Quis, 1903: VI). V předmluvě rovněž uvádí, že čerpal převážně z autografů, nicméně ne všechny byly dostupné, a tak se mnohdy musel spokojit s otisky v časopisech nebo knihách (Quis, 1903: VI). Dopisy jsou opatřeny obsáhlým vysvětlivkovým aparátem v podobě poznámek pod čarou vykládajícím kontext doby.

Co se týče edičních zásad, jimiž se při vydávání editor řídil, uvádí v předmluvě, že „listy otiskl vesměs dle originálu, [...] aniž by[ch] na nich co opravoval neb upravoval“ (Quis, 1903: VII). Přesto byl nucen některé pasáže neuveřejnit kvůli ohledu na v té době ještě žijící osoby, které byly v dopise zmiňovány. Dle svých slov se omezil jen na nejnnutnější opravu pravopisných a mluvnických chyb a na opravení interpunkce (Quis, 1903: VIII).

I.3.1.3 Korespondence Karla Havlíčka s Fany Weidenhoffrovou

NOVÝ, Karel (ed.): *Korespondence Karla Havlíčka s Fany Weidenhoffrovou*. Praha: Vydavatelstvo družstevní práce, 1939, 96 s.

Zkratka: FW.

Edice zahrnuje vzájemnou korespondenci Fany Weidenhoffrové a Karla Havlíčka seřazenou chronologicky. Jsou do ní zařazena tři faksimile. Editor v předmluvě skoro až beletristicky pojednává o vztahu Havlíčka s Weidenhoffrovou. V závěrečných Poznámkách je uvedeno, že editor dopisy vybral z edice KKH. K tomu, zda měl k dispozici autografy, se nijak nevyjadřuje, stejně tak se nezmiňuje o způsobu edičních úprav.

I.3.1.4 Brixenské listy Karla Havlíčka bratru Františkovi

NOVÁK, Bohumil (ed.): *Brixenské listy Karla Havlíčka bratru Františkovi*. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1957, 187 s.

Zkratka: BLBF.

Do této edice jsou zařazeny dopisy Karla Havlíčka bratru Františku Havlíčkovi z let 1851–1855, jsou řazeny chronologicky a opatřeny rozsáhlým vysvětlivkovým aparátem vysvětlujícím některá slova a kontext doby. Editor vychází převážně z autografů, ale u šesti dopisů rukopis k dispozici neměl, a proto u nich vycházel z edice RLB.

Tato edice je jako první opatřena vydavatelskou poznámkou. Podle ní se editor při jazykové úpravě „řídil současnou ediční praxí“ (Novák, 1957: 161) a zároveň se snažil zachovat Havlíčkův styl. Jeho hlavním cílem bylo neporušení důvěrného rázu bratrských listů a omezení úprav, co nejvíce to bylo možné (Novák, 1957: 162).

Z edičních zásad uvedl, že opravuje: oddělené psaní složených spojek, příslovečných spřežek, citoslovcí a zájmen; psaní slov přejatých podle tehdejší výslovnosti (rozuměj v době vzniku edice); předpony *s-* a *z-* podle tehdejších zvyklostí; psaní *i/y* podle soudobých PČP a kolísání v psaní zdvořilostního velkého písmene u různých tvarů zájmen *ty*, *vy*, *tvůj* a *váš* na písmeno malé.

Naopak neopravuje velká písmena v adjektivech odvozených od toponym; kvantitu, která odráží dobovou výslovnost; kvantitu na konci feminin typu *k snídání*, *na pensí* apod.; slova psaná dvojnásobem; nevyjádření životnosti a záměnu rodů a pádů dokládající pronikání hovorové řeči a nářečí do spisovného jazyka a slovesa cizího původu. Interpunkci opravuje jen tam, kde je to nutné kvůli srozumitelnosti (Novák, 1957: 162–163).

I.3.1.5 Strmé cesty

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel (ed. V. Menclová, J. Janáčková.): *Strmé cesty. Z listáře, zápisků a vzpomínek*. Hradec Králové: Kruh, 1990, 295 s.

Zkratka: SC.

Nejmladší edice je, co se týče výběru dopisů, nejrozmanitější. Jsou do ní v pěti oddílech průřezově zařazeny dopisy s množstvím adresátů a ze všech Havlíčkových pisatelských období tak, aby poskytl přehled o jeho osobním, novinářském i uměleckém životě. Celý výbor je orámován prologem a epilogem a je řazen chronologicky. Každý oddíl je uveden skicou, která dokresluje portrét Karla Havlíčka. Tento výběr je doplněn úryvky z Havlíčkových veršů a zápisků. Dále jsou v edici otištěny texty jiných pisatelů, a to úryvky z dopisů jemu adresovaných, tzv. svědectví o Havlíčkovi (úryvky z korespondence nebo zápisků lidí, kteří se

s Havlíčkem znali nebo jinak setkali) a úryvky z biografí Václava Zeleného² a Karla Kazbundy³. V edici jsou rovněž ukázky z tvorby i jiných autorů, které s Havlíčkem nějak souvisí. Na konci knihy jsou uvedeny informace o adresátech.

Editoři dopisy přejali hlavně z edic předchozích (Edice RLB, KKH, FW, BLBF a překladové edice *Havlíčkovy synovské listy ze studií*⁴), dále z časopiseckých otisků, drobnějších dopisových celků Karla Havlíčka. Některé dopisy převzali z Běličova vydání *Obrazů z Rus*⁵, ze Šollových *Studií o rukopisech XIX*⁶ a dosud nepublikované dopisy získali z uložené pozůstalosti v LA PNP (Janáčková, 1990: 273–276).

Ediční zásady použité v této edici jsou, jak uvádí editoři, několikeré. Beze změny byly přejaty dopisy z Běličova a Šollova vydání. Dopisy z edice BLBF editoři „respektovali“ (Menclová, 1990: 274). Dopisy z edice KKH byly upraveny v souladu s tehdejší pravopisnou normou. Rukopisný materiál byl upraven podle tehdejší ediční praxe: sjednocení rozkolísané grafické podoby slov, ponechání odlišné kvantity a morfologických odlišností, které Havlíček důsledně zachovává, a upravení psaní velkých písmen, předložek *s*, *z*, *se*, *ze* a interpunkce podle tehdejších PČP (Menclová, 1990: 274).

I.3.2 Autografy

Výběrem (popsaným v kapitole I.2) nám vznikl vzorek celkem osmi epistolárních jednotek a tří úryvků. V součtu jsme měli k dispozici zaokrouhleně 25 normostran autografu. Čtyři epistolární jednotky (dvanáct normostran textu) jsou společné edicím RLB, BLBF a SC, další čtyři o téměř shodném rozsahu jsou společné edicím KKH, FW a SC a poslední tři úryvky (jedna normostrana textu) jsou společné edici KKH a rovněž SC. Pro popis každé z edic RLB, FW a BLBF bylo tedy použito dvanáct normostran otištěného textu, pro edici KKH třináct normostran a pro edici SC normostran sedmnáct. Nicméně vzhledem k tomu, že v edici SC bylo využito několika způsobů edičních zásahů, budeme každý z nich porovnávat zvlášť.

První čtveřice jednotek jsou brixenské dopisy Karla Havlíčka bratru Františkovi (ze dnů 12. 1. 1852, 11. 6. 1852, 14. 3. 1853 a 4. 10. 1854), druhá čtveřice jsou dopisy Karla Havlíčka

² ZELENÝ, V. V.: *Ze života Karla Havlíčka*. Osvěta, 1872.

³ KAZBUNDA, K.: *Karel Havlíček Borovský*. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, Odbor archivní správy a spisové služby, 2013. (Editoři však ještě čerpali přímo z rukopisné pozůstalosti v HA Národního muzea.)

⁴ NOVOTNÝ, M.: *Havlíčkovy synovské listy ze studií*. Praha: Topič, 1941.

⁵ BĚLIČ, J.: *Obrazy z Rus*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1953.

⁶ ŠOLLE, Z.: *Studie o rukopisech XIX*. Praha: ÚV ČSAV, 1980.

Fany Weidenhoffrové (ze dnů 5. 4. 1845, 29. 7. 1845, 19. 1. 1846 a 24. 6. 1846) a trojice úryvků je z dopisů Františka Jirgla (11. 7. 1843), Boženy Němcové (10. 8. 1849) a Františka Palackého (28. 1. 1852) Karlu Havlíčkovi.

I.4 VYDÁVÁNÍ KORESPONDENCE

Ediční zpracování korespondence se potýká s dvojným možným pojetím epistolárních jednotek. Z jedné strany můžeme dopisy pojímat jako historický pramen, z druhé jako literární dílo. V prvním případě je text zbaven svého stylistického zabarvení a je postaven do stejné roviny s jinými ryze faktografickými dokumenty, v druhé situaci chápeme korespondenci „jako literární dílo s individuálními stylovými zvláštnostmi“ (Komenda, 2008: 35). Korespondence tedy může poskytnout informace, které by jinak nebyly dostupné, avšak je třeba brát v úvahu jejich zaujatost předurčenou už jen povahou soukromé komunikace a dbát zachování originality a autentičnosti textu (Svejkovská, 1962: 94). Proto by se pro její vydávání měl vyhradit mírně odlišný přístup a metoda.

První zmínka o způsobu vydávání korespondence přišla již ve *Věstníku České akademie věd a umění* v roce 1947, kde je však pouze uvedeno, že by se měla „vydávati diplomaticky, zvláště když jejich pravopisné odchylky charakterisují pisatele“ (Havel, 1952: 175). Dalším příspěvkem k vydávání korespondence byl článek Rudolfa Havla ve *Slově a slovesnosti* z roku 1952, který se naopak vymezuje proti vydávání korespondence (zápisníků, deníků apod.) diplomaticky, neboť existují místa, která nelze věrně otisknout, a tím vzniká nevěrohodnost vydání (některé odchylky, jako je například chybějící tečka nad *j*, nelze zachovat, jiné, například chybějící háček nad *ž*, naopak lze). Proto by se editoři měli při vydávání tohoto typu dokumentů řídit tehdejšími zásadami v podstatě platnými pro ostatní kritická vydání beletristických děl (Havel, 1952: 176–178). Havel pak tyto zásady v roce 1962 shrnul v článku *K vydávání literárních dokumentů* publikovaném ve *Sborníku Národního muzea v Praze*. V roce 1962 na Havla navázala Olga Svejkovská s článkem rovněž ve *Sborníku Národního muzea v Praze*, v němž popsala jazykové a pravopisné úpravy vhodné při vydávání korespondence a odlišila je tak znovu mírně od edičních zásad pro vydávání beletristických děl. Přístupy se však liší jen v detailech. Nejdůležitější zásadou je vždy zachovat co nejvěrněji znění rukopisu. Z toho vyplývá zachovávání odlišné samohláskové kvantity apod. i v případě, že se jedná pouze o dobové zachycení výslovnosti (v literárním díle se tyto jevy, pokud nemají nějakou uměleckou funkci, upravují). V korespondenci se tedy opravuje pouze pravopis a odstraňují se zjevné písařské a jazykové chyby.

V aktuálních textologických příručkách, jako je *Editor a text* a *Textologie: teorie a ediční praxe*, jsou poprvé obsáhle a systematicky popsány ediční zásady pro vydávání beletristických děl a v *Editorovi a textu* je stručně nastíněno, jak nakládat s korespondencí a podobnými dokumenty. V *Editorovi a textu* autoři doporučují vydávat „[l]iterární dokumenty, jako jsou dopisy, deníky, zápisníky, koncepty, náčrty a podobně, [...] v kritickém vydání stejně jako umělecké nebo jiné ucelené texty, pokud jde o stránku jazykovou a pravopisnou. Avšak zatímco v edici ucelených uměleckých textů zaznamenáváme vývoj textu, popřípadě různocnění v kritickém aparátu, u textů dokumentárního charakteru zaznamenáváme všechny fáze, které pocházejí z autorovy ruky, přímo v textu“ (*Editor a text*, 2006: 69). Tímto se tedy nakonec z většiny setřel rozdíl jazykových a pravopisných úprav u zmiňovaných dvou typů textu.

I.5 KAREL HAVLÍČEK BOROVSÝ

Karel Havlíček Borovský byl básník, novinář, politik, literární kritik a satirik působící převážně ve 40. a 50. letech 19. století. Mladý odjel do Moskvy jako velký vlastenec do velké slovanské země, ale vrátil se zklamán z nenaplněné představy o všeslovanství, které mělo v Rusku absolutistický charakter. Z této doby pochází jeho první črta *První zkouška z československého jazyka v Moskvě* (1843). Novinářská kariéra v pravém slova smyslu u něj nicméně začala až publikováním kritiky Tylovy novely *Poslední Čech* v roce 1845. Ta, společně s jeho črtami publikovanými v *Květech*, *České včele* nebo *Časopise Českého museum*, upoutala pozornost a Havlíček se tak seznámil s Františkem Palackým, který ho doporučil novému vydavateli *Pražských novin* Karlu V. Medauovi jako vhodného redaktora. V lednu 1846 již začal *Pražské noviny* společně s literární přílohou *Česká včela* redigovat, přebudoval jejich koncepci a více je politicky vyhranil. Mezitím v letech 1844–1846 vnikala korespondence s Fany Weidenhoffrovou. V roce 1848 založil vlastní *Národní noviny* se satirickou přílohou *Šotek*. *Národní Noviny* byly několikrát zakázány kvůli protivládnímu obsahu, a tak Havlíček začal v Kutné Hoře vydávat časopis *Slovan*. Z této doby pochází rozsáhlá epigramatická tvorba a množství satirických polemik. V roce 1851 byl za svou činnost deportován do Brixenu. V emigraci mu byl zakázán jakýkoli způsob obživy literaturou, přesto psal básně, ačkoliv je nevydával (zde vznikly vrcholné básnické skladby *Tyrolské elegie*, *Král Lávra* a *Křest svatého Vladimíra*). Z let 1851–1855 také pochází brixenské dopisy bratru Františkovi. V květnu roku 1855 se po vytrvalém snažení konečně mohl vrátit zpět, a to za příslibu, že se zřekne novinářské činnosti. Jako místo pobytu mu byl přikázán Německý Brod a teprve v roce 1856, kdy zjistili, že trpí tuberkulózou v pokročilém stadiu, mu byla zpřístupněna Praha. V tomtéž roce zemřel.

II CHARAKTERISTIKA JAZYKA A PRAVOPISU V KORESPONDENCI KARLA HAVLÍČKA

V době, kdy Havlíček psal své dopisy, byl pravopisný i jazykový úzus velmi rozkolísaný a neexistovala jednotná pravidla, která by tuto situaci usměrňovala. Vliv na jazykové a pravopisné zvyklosti měli především jazykovědci, přední spisovatelé, překladatelé a novináři (SEDLÁČEK, 1993: 58). Karel Havlíček byl tedy jedním z těch, kteří udávali směr tomuto vývoji.

V této práci máme k dispozici dopisy ze dvou období Havlíčkova života. První z nich zachycuje korespondence s Fany Weidenhoffrovou (léta 1845–1846), druhé korespondence s bratrem Františkem (léta 1852–1854). Avšak Havlíčkův pravopis jsme zachytili ve čtyřech stadiích. V roce 1845 píše Havlíček Fany pravopisem po opravě skladné a dokonce již píše *v* a *ou* místo tehdy ještě obvyklého *w* a *au* (SEDLÁČEK, 1993: 63). V roce 1846 se však nečekaně vrací k původnímu *w*, ale ve starším z dopisů píše *ou* a v mladším *au*. Svědčí to tedy o postupném návratu k podobě *w* a *au*. V dopisech s bratrem Františkem již píše znovu *v* a *ou*. Kromě výše zmíněných hláskových změn se však Havlíčkův pravopis a jazyk nijak v letech 1845 a 1846 neliší, a proto je dále budeme popisovat dohromady.

S Fany Weidenhoffrovou si dopisuje spisovným jazykem, do kterého místy zasáhne jazyk hovorový nebo nářečí (*ouředník; ouzko; s hvězdama; proti oknám; zejtra*). Z hlediska samohláskové kvantity se drží tehdejší výslovnosti (*chwala; jinák; včera; dlé; je líbo; pište; dobra Faninka; darebak*), ve slovech přejatých délku neoznačuje (*pateru Benešovi; kytara*). Souhlásková kvalita je u Havlíčka odlišná od dnešní spisovné normy nejvíce v měkkosti (*pokavad'; obzvlášt; odpowěd*). V částici *přece* kolísá v psaní nevyslovované hlásky (*předce*), tvaru *přec* a tvaru dnešního (*přece*). Tvaroslovné odchylky jsou zvláště ve tvarech slovesa *myslet* (*myslil*), v kolísání kvantity samohlásek ve tvarech osobních zájmen *ona* a *oni* (akuzativ *jí, ní*; genitiv *bez níh*), v kolísání podoby infinitivních koncovek (*pozorovat; chytiti*) a v psaní kondicionálních tvarů (*abystel aby jste*). Občas je hyperkorektní (*mezi vlastencemi*) nebo chybuje ve shodě (*s pány Házemi; z Tylové strany*). Místy užívá zkrácených tvarů adverbii *nejjuctivěj, ráděj* apod.

Kromě již výše zmíněných variací v psaní *v/w* a *ou/au* Havlíček důsledně dodržuje psaní *i/y* a *mě/mně* jak ve tvarech zájmena *já*, tak uvnitř slov (na rozdíl od dnešní normy používá tvar

zapoměl, nicméně pravidelně), avšak místy chybí (že *mně přejde špatný humor*). Předpony *s-*, *z-* a *vz-* se ve většině případů shodují s dnešními pravidly (*způsob; vzpomenout*), občas ale použije formu jinou (*spůsob; zpolehnout se*). V přejatých slovech ponechává zdvojené souhlásky (*professor; programm; korektoři*) a mnohdy píše dvě slova napsaná dohromady (*rádbych; jensám; odemne*). Podoba zkratk je u Havlíčka již více problematická, neboť si v jejich psaní počíná značně nesystematicky (*a. t. d./ atd/atd.; p./pan; p./paní; Čís./ č.*). Když v dopise Fany tyká, vykává, onká nebo ji jinak zmiňuje, používá u zájmen velké počáteční písmeno (*jsem Jí za to velice povděčen; to jest Tebe*). Některé spřežky píše zvlášť (*tak že; k vůli*) a spojku *-li* neodděluje spojovníkem (*četeli; dostanuli*).

Co se týče interpunkce, Havlíček mnohdy neodděluje čárkou věty vedlejší a téměř výhradně neodděluje věty vložené a oslovení v textu (za prvním oslovením na začátku dopisu je vždy vykřičník, v textu se také místy objeví, v jiném případě však není nijak odděleno; *Z podepsaných vidí milá Faninko! kdo zde u mne byl*). Zcela nejvýrazněji neklade čárku před spojovacími výrazy *aby* (v poměru v poměru neklade : klade, 24 : 2), *jak/jako* (21 : 3), *pokud* (6 : 0), *než* (6 : 1) a *-li* (9 : 1). Často také nepíše čárku před spojovacími výrazy *co* (12 : 2), *kdyby* (6 : 0), *kde* (4 : 1), *že* (43 : 14), *který* (13 : 4) a *a to/a sice* (4 : 0). Kolísavě vkládá čárky před spojky *ale* (11 : 4), *když* (3 : 2) a *až* (3 : 1). Středník vkládá v případě, že chce významově důrazněji oddělit dvě věty nebo zvýraznit syntaktický předěl (*Právě budu moct tak nejlépe odjet; w sobotu večír mohu vyjet z Prahy*). Někdy vloží do věty otazník a pokračuje za ním malým písmenem. Ve funkci zvolání nebo upozornění používá v textu vykřičník a stejně jako za otazníkem pokračuje malým písmenem, pokud je vložen do věty. Dvojtečku píše tehdy, když upozorňuje na réma věty nebo vysvětluje či upřesňuje předchozí sdělení (*Víte že jste mně dala nařízení koupit vám parasol: zapoměla ste ale přiložit jaké barvy.; Snad Vám nebude tak tuze velmi velice divné že tak brzy píšu: slabost lidská nic jiného.*). Odstavce místy odděluje za poslední větou pomlčkou (*Kolikrát jsem si přál kdyby ste mne mohla zde vidět, a já Vás. – / Nyní ale Vám musím povědět jaký jsem si vymyslel způsob abyste mi hned musela odepsat*).

Grafická úprava Havlíčkových dopisů je relativně jednotná, ačkoliv nalezneme některé nepravidelnosti. Datum je vždy napsáno v pořadí *místo, den napsaný číslicí, měsíc napsaný slovy a s velkým počátečním písmenem, rok*, nicméně liší se v detailech, jako je podtržená pádová koncovka za dnem v horním indexu a tečka za měsícem a rokem (*V Praze 5^{ho} Dubna. 1845; V Praze 29 Července. 1845.; W Praze 19^{ho} Ledna. 1846.; W Praze 24 Čerwna 1846.*). Mezi datem a oslovením a mezi textem dopisu a oslovením je vždy vynechaná řádka. Za

oslovením bez výjimky následuje vykřičník. Text dopisu je členěn na odstavce, mezi nimiž není vynechaná řádka. Některá slova zvýrazňuje podtržením a některá německá píše švabachem. Základní číslovky označuje číslicí. Loučí a podepisuje se různě (*Bor.*; *S Bohem / H. Borovský.*; *SBohem*; *Twůj / Karel*).

Pro dopisy s bratrem Františkem platí totéž kromě pravopisu a interpunkce. Již píše pouze *v* a *ou* a v interpunkci se stává důslednějším. Nejsystematičtěji klade čárku před spojku *neb* (ve smyslu *neboť*; v poměru klade : neklade, 13 : 2). Více klade čárku před spojku *že* (39 : 19). Více než méně píše čárku před spojku *ačkoli* (4 : 3). Zlepšení můžeme pozorovat u vkládání čárky před spojku *aby* (19 : 11).

Z této charakteristiky budeme vycházet při popisu úprav, které editoři při zpracování svých edic do textu zanesli, tzn., budeme popisovat, jak přistupovali k odlišnostem Havlíčkova jazyka a pravopisu a k jevům pro něj typickým.

III EDIČNÍ ZPRACOVÁNÍ DOSAVADNÍCH EDIC

III.1 ANALÝZA DOPISŮ

III.1.1 Písařské chyby

III.1.1.1 Edice RLB

Písařské chyby jsou opraveny (*marušemi* → *morušemi*).

III.1.1.2 Edice KKH

Korespondence s Fany Weidenhoffrovou

Písařské chyby jsou opraveny (*würstí* → *vürstlí*; *nepodepané* → *nepodepsané*; *jak mi bude nejprvé psal* → *psát*).

Úryvky

Písařské chyby jsou opraveny (*zracadlil* → *zrcadlil*).

III.1.1.3 Edice FW

Písařské chyby jsou opraveny, respektive opravy jsou převzaty z edice KKH.

III.1.1.4 Edice BLBF

Písařské chyby jsou opraveny.

III.1.1.5 Edice SC

Korespondence s Fany Weidenhoffrovou

Písařské chyby jsou opraveny, respektive opravy jsou převzaty z předchozích edic KKH a FW.

Korespondence s bratrem Františkem

Písařské chyby jsou opraveny, respektive opravy jsou převzaty z předchozích edic RLB a BLBF.

Úryvky

Nejsou zde opraveny jiné písařské chyby než v edici KKH.

III.1.2 Hláskosloví

III.1.2.1 Edice RLB

Kvantita samohlásek

Upraveny jsou délky samohlásek v substantivech (nominativ *Mina* → *Mína*; akuzativ *na každý pad* → *pád*, lokál v *Jíhlavě* → *Jihlavě*), slovesech (*kontrólovat* → *kontrolovat*), v adverbích (*částo* → *často*; *včera* → *včera*) a v předponě *vy* (*výhlídka* → *vyhlídka*). Několikrát je ponechána odchylná délka v kořeni substantiv (akuzativ *chvílku*; lokál v *Italii*) a v adverbích (*jinák*).

Kvalita hlásek

Upravena je měkkost souhlásek *d/t'* (*pokavad* → *pokavad'*; *pozornost* → *pozornost'*; *roztržitost* → *roztržitost'*) a *s/š* ve slově německého původu (*postmistr* → *poštmistr*) a samohlásek *e/ě* v kořeni slova (*přivežení* → *přivežení*, *soběckého* → *sobeckého*). Upravena je také nářeční záměna hlásek *ž* a *ř* (*drůbere* → *drůbeže*). Vynechaná hláska *l* v adjektivu je doplněna (*pohodný* → *pohodlný*). Jednou zůstává ponechána měkkost souhlásky *t'* (*část*).

Zdvojené hlásky

Nezměněna zůstávají dvě *-nn-* v substantivu (*sklenník*).

III.1.2.2 Edice KKH

Korespondence s Fany Weidenhoffrovou

Kvantita samohlásek

Délka samohlásek je upravena v substantivech (*kytaru* → *kytáru*; *pateru* → *páteru*; *zasluhy* → *zásluhy*; *soucestovníci* → *soucestovníci*), v adjektivech (*dělsí* → *delší*; *dobra Faninka* → *dobrá Faninka*), ve slovesech (*mam* → *mám*; *dat* → *dát*), v adverbích a předložkách (*vedlé* → *vedle*; *take* → *také*), v hovorových tvarech (*jsem domu přišel* → *jsem domů přišel*; *památnika* → *památníka*; *né aby* → *ne aby*), v předponách (*zasluhy* → *zásluhy*) a v deminutivních příponách (*slečinky* → *slečinky*). Ponechány zůstaly některé odchylky od tendence zaváděných změn (*bylo líbo slyšet*; *visí obě kytary*). Chybně byla v adjektivu přidána délka samohlásky *i* (*solidní* → *solídní*).

Kvalita hlásek

Upravena je měkkost souhlásek (*hašteřiti* → *haštěřiti*; *odpust* → *odpušť*). Dobové podoby jsou ponechány (*vídenský*; *zanimavý*).

Nevyslovované hlásky

Slovo *přece/předce* je sjednoceno na podobu *přece* (tvar *přec* je zachován).

Úryvky

Kvantita samohlásek

Změněna je v substantivech (*rozmlauwání* → *rozmlauwání*; *wšech těch známosti* → *wšech těch známostí*; *officir* → *officír*) a slovesech (*psati* → *psáti*; *daufam* → *daufám*). Naopak v adverbiu je ponechána odlišná od dnešní podoby (*zřidka*).

Kvalita hlásek

Opravena je měkkost souhlásky *z/ž* (*pouzít* → *použít*). Ze spojení spojky a adverbia *a tehdy* ve významu důsledkové spojky je vypuštěna hláska *h*, čímž je spojení zbytečně změněno na spojku *a tedy* (*a tehdy všech těch známosti budu moci lépe pouzít* → *a tedy všech těch známostí budu moci lépe použít*).

III.1.2.3 Edice FW

Kvantita samohlásek

Délka samohlásek je upravena v substantivech (*kytaru* → *kytáru*; *pateru* → *páteru*; *zasluhy* → *zásluhy*; *soucestovnicí* → *soucestovníci*), v adjektivech (*dělsí* → *delší*; *dobra Faninka* → *dobrá Faninka*; *bylo líbo slyšet* → *bylo libo slyšet*), v přivlastňovacím zájmenu (*soucestovnicí mojí* → *soucestovníci moji*), ve slovesech (*mam* → *mám*; *dat* → *dát*), v adverbiích a předložkách (*vedlé* → *vedle*; *take* → *také*), v hovorových tvarech (*jsem domu přišel* → *jsem domů přišel*; *památnika* → *památníka*; *né aby* → *ne aby*), v předponách (*zasluhy* → *zásluhy*) a v deminutivních příponách (*slečinky* → *slečinky*).

Kvalita hlásek

Upravena je měkkost souhlásek (*hašteřiti* → *haštěřiti*; *odpust* → *odpušť*). Zachované dobové podoby slov v edici KKH jsou v edici FW upraveny (*zanimavý* → *zajímavý*; *vídenský* → *vídeňský*).

Nevyslovované hlásky

Slovo *přece/předce* je sjednoceno na podobu *přece* (tvar *přec* je zachován).

III.1.2.4 Edice BLBF

Kvantita samohlásek

Upraveny jsou délky samohlásek v substantivech (nominativ *Mina* → *Mína*; akuzativ *na každý pad* → *pád*, lokál *v Jihlavě* → *Jihlavě*), v koncovce adjektiva (*dlouhy* → *dlouhý*), ve slovesech (*kontrolovat* → *kontrolovat*; *hlasit* → *hlásit*), v adverbiích (*často* → *často*) a v předponě *vy* (*výhlídka* → *vyhlídka*). Několikrát je ponechána odchylná délka v kořeni substantiv (akuzativ *chvilku*; lokál *v Itálii*) a v adverbiích (*jinák*; *včera*).

Kvalita hlásek

V edici je upravena měkkost samohlásek *e/ě* v kořeni slova (*přivěžení* → *přivežení*, *soběckého* → *sobeckého*) a měkkost souhlásky *n/ň* (*Videnských* → *Videňských*). Jednou zůstává ponechána měkkost souhlásky *t'* (*část*). Nářeční záměna hlásek *ž* a *ř* je upravena (*drůbeže* → *drůbeže*). Vynechaná hláska *l* v adjektivu je doplněna (*pohodný* → *pohodlný*).

Zdvojené hlásky

Nezměněna zůstávají dvě *-nn-* v substantivu (*sklenník*).

III.1.2.5 Edice SC

Korespondence s Fany Weidenhoffrovou

Kvantita samohlásek

Délka samohlásek je upravena v substantivech (*kytaru* → *kytáru*; *pateru* → *páteru*; *zasluhy* → *zásluhy*; *soucestovníci* → *soucestovníci*), v adjektivech (*dělsí* → *delší*; *dobra Faninka* → *dobrá Faninka*; *bylo líbo slyšet* → *bylo líbo slyšet*), v přivlastňovacím zájmenu (*soucestovníci moji* → *soucestovníci moji*), ve slovesech (*mam* → *mám*; *dat* → *dát*), v adverbiích a předložkách (*vedlé* → *vedle*; *take* → *také*), v hovorových tvarech (*jsem domu přišel* → *jsem domů přišel*; *památnika* → *památníka*; *né aby* → *ne aby*), v předponách (*zasluhy* → *zásluhy*) a v deminutivních příponách (*slečínky* → *slečinky*).

Kvalita hlásek

Dobové podoby slov jsou na rozdíl od edice FW znovu ponechány (*zanimavý; vídeňský*). Hláška *h* je změněna na *ch* (*předhůzkám → přechůzkám*). Hláška *k* je změněna na *t*, čímž je změněn i význam slova (*kolik → tolik*), hláška *ž* je zpět opravena na *š* (*užila → ušila*).

Nevyslovované hlásky

Slovo *přece/předce* je sjednoceno na podobu *přece* (tvar *přec* je zachován).

Korespondence s bratrem Františkem

Kvantita samohlásek

Upraveny jsou délky samohlásek v substantivech (nominativ *Mina → Mína*; akuzativ *na každý pad → pád*, lokál *v Jihlavě → Jihlavě*), v koncovce adjektiva (*dlouhy → dlouhý*), ve slovesech (*kontrólovat → kontrolovat; hlasit → hlásit*), v adverbiích (*často → často; včera → včera*) a v předponě *vy* (*výhlídka → vyhlídka*). Opravena je délka samohlásky v substantivech (*chvilku → chvílku; Itálii → Itálii; výmínky → výminky*).

Kvalita hlásek

Upravena je měkkost samohlásky *e/ě* v adjektivu (*soběckého → sobeckého*) a měkkost souhlásky *n/ň* (*Vídeňských → vídeňských*). Jednou zůstává ponechána měkkost souhlásky *t'* (*část*). Nářeční záměna hlásek *ž* a *ř* je upravena (*drůbeře → drůbeže*). Vynechaná hláška *l* v adjektivu je doplněna (*pohodný → pohodlný*).

Zdvojené hlásky

Dvě *-nn-* jsou zjednodušena na *-n-* v substantivu (*sklenníku → skleníku*).

Úryvky

Kvantita samohlásek

Kromě změn, které jsou všechny převzaty z edice KKH, je zkrácena samohlásková délka v substantivu (*Prosím Vás páni → páni*) a prodloužena ve slovese (*týče se to*).

Kvalita hlásek

V kvalitě není zavedena žádná další změna, než je v edici KKH.

III.1.3 Morfologie

III.1.3.1 Edice RLB

Délka samohlásky *i* v koncovkách tvarů feminin je upravována (*s velikou zvědavostí* → *zvědavostí*; *komisionářství v koupí semen* → *v koupí*). Dobový tvar substantiva středního rodu v nominativu singuláru je ponechán (*snídaní*). Tvar osobního zájmena *ona* je v dativu a lokálu upraven na dlouhou podobu (*hned jsem ji odepsal* → *jí*) a v genitivu a akuzativu na krátkou (*ovoce z ní snědl* → *z ní*), tvar přivlastňovacího zájmena *její* v lokálu na krátkou (*v jejích očích* → *v jejích*) a tvar osobního zájmena *oni* v dativu rovněž na krátkou (*neřek bych jim* → *jim*). Délka samohlásek je dále měněna v substantivech (*v Turcích* → *v Turcích*), v adjektivech (*oba jsou asi jako drozdi velici* → *velicí*) a ve slovesech (*ať se mi nic neztrati* → *neztratí*; *zařídil* → *zařídil*). Jednou je změněn tvar ukazovacího zájmena (*hlavní resultat vyjde vždy přece z ceny semen a oleje a ten bude v Tvých rukou* → *hlavní resultat vyjde vždy přece z ceny semen a oleje a tím bude v Tvých rukou*). Nářeční podoba slovesa je ponechána (*odpovědít*; *povědít*).

Opravena je chybná pádová koncovka *propria* v dativu singuláru (*Děláme ostatně veliké procházky po horách a Julie i Zdence to jde k duhu.* → *Julii*). Podoba infinitivní koncovky je jednou změněna (*mít* → *míti*), jednou ponechána (*nezůstati*). Úprava alternace hlásek ve slovese *myslet* v edici kolísá (*myslit* → *myslet*; *nemyslil*). Hlásková varianta neohebného adverbia *teprva* je jednou změněna (*teprva* → *teprve*), jednou zůstává ponechána původní varianta (*teprva*). Upravena je také hlásková varianta příslovečné spřežky (*při čem* → *při čemž*) a spojka *neb* do tvaru *nebo*.

Dobové podoby slov jsou ponechány (*výminka*), rovněž tak nespisovná a regionální slova (*Jsou to oba neobyčejně hezké ptáky.*; *oučty*; *vlaské ořechy*; *čtyry*; *neřek*; *usadějí se*).

Zjevně nedopsaný název podniku není rekonstruován, ale je za něj doplněna tečka (*Nábytek nám dal hospodský od Elefant* → *Elefant.*).

III.1.3.2 Edice KKH

Korespondence s Fany Weidenhoffrovou

Dlouhá samohláska *í* v koncovkách tvarů feminin je upravována na krátkou (*koupil dekoraci* → *dekoraci*; *svěřili mi redakci* → *redakci*). Krátké samohlásky v koncovce tvarů maskulin jsou ponechány (nominativ plurálu *obdivovatele*). Tvary osobních zájmen *on*, *ona*, *oni* editor opravuje v genitivu a akuzativu na krátkou podobu (*bez nich* → *bez nich*, *na ní* → *na ni*), ale

někdy je opraven chybně (*Vy ji vyšívala* → *Vy jí vyšívala*; *s ním* → *s nim*; lokál *na ní* → *na ni*). Jednou je opraven nesprávný tvar osobního zájmena *on* v instrumentálu (*chtěl bych ním být* → *chtěl bych jím být*).

V jednom případě je dlouhý tvar adjektiva změněn na jmenný (*Byla jen hodně zdráva a veselá* → *vesela*). Tvary slovesa *myslet/myslit* jsou nepravidelně opravovány a ponechávány (*nemyslila* → *nemyslela*; *vymyslil*). Havlíček sám kolísá v psaní krátkých a dlouhých infinitivních koncovek a editor tyto koncovky bez opodstatnění upravuje oběma směry (*pozorovat* → *pozorovati*; *chytiti* → *chytit*). Upraven je jednou tvar příslovce (*uhodnete snadně* → *snadno*). Psaní kondicionálových tvarů zvláště je nesystematicky opravováno a ponecháváno (*aby jste* → *abyste*; *kdyby ste*). Tvar spojky *neb* je střídavě zachovávan a měněn na dlouhý tvar *nebo* a tvar *aneb* je nahrazen tvarem *nebo*.

Hyperkorektní sklonění jsou v edici ponechána (*s pány Házemi*). Dějové substantivum *přijítí* je upraveno na *přijetí*. Tvary *nejuctivěj*, *ráděj* jsou upraveny na *nejuctivěji*, *raději* a tvary *nejspíš*, *obzvlášť* na *nejspíše*, *obzvláště*. Opravena je i osobní koncovka ve slovese *napišu* na spisovnější *napiši*. Zkrácená vlastní jména jsou rekonstruována (*s p. Šť.* → *s p. Šťastným*).

Úryvky

Tvrdé sklonění adjektiva je transformováno na měkké (*policejním* → *policejním*). Chybné užití singuláru je opraveno na plurál (*o zdějších věci dozvíím* → *o zdějších věcích dozvíím*).

III.1.3.3 Edice FW

Chybnou opravu v edici KKH ve tvaru osobního zájmena *já* (akuzativ *na mně*) editor vrátil zpět do původní podoby autografu (*na mne*), stejně tak chybu v osobním zájmenu *on* (*s ním* → *s ním*). Jednou opravil chybný pád ukazovacího zájmena na genitiv singuláru (*kromě to bych* → *kromě toho bych*). Kondicionálový tvar napsaný zvláště jednou opravil (*kdyby ste* → *kdybyste*). Dvakrát opravil tvar spojky *neb* na *nebo* a jednou tvar spojky *přec* na *přece*. Tázací zájmeno jednou ponechal napsané zvláště (*co pak*).

Chybně oddělenou předponu připojil ke slovu (*z oučtovat* → *zoučtovat*) a rozdělil slovo *panímáma* na *paní máma*. Adjektivu *malovaný* přidal předponu *na-* (*nově namalovaný pokoj*).

Slovo, které bylo v edici KKH tvaroslovně změněno (*vázanou knihu* → *vázanu knihu*), transformoval hláskoslovně (*vázanu* → *vázanu*). Jednou změnil sklonění přivlastňovacího adjektiva (*při budoucí cestě Wackové* → *Wackově*).

III.1.3.4 Edice BLBF

Tvaroslovné změny v edici jsou téměř všechny shodné s edicí RLB, několik změn však bylo učiněno. Zájmeno *všetchno* je nevysvětlitelně nahrazeno tvarem *všecko*. Objevuje se navíc jedno opravení alternace hlásek ve slovese *myslit/myslet* (*nemyslil* → *nemyslel*). Tvar slovesa *být* ve 3. os. singuláru *jest* je upraven na *je*.

III.1.3.5 Edice SC

Korespondence s Fany Weidenhoffrovou

Z adjektiva je vypuštěna předpona *u-* (*neuspořádané* → *nespořádané*). Do rukopisné podoby je navráceno adjektivum *malovaný* (*namalovaný* → *malovaný*), chybný tvar zájmena *ona* (lokál *na ni* → *na ní*). Neskloněný tvar zájmena *ona* je dvakrát opraven (*po odjezdu její sester* → *jejích*). Změněný pád ukazovacího zájmena je navrácen zpět (*Kromě toho* → *Kromě to*). V edici FW opravený tvar *vázanu* je změněn z podoby autografu (*vázanou*) stejně jako v edici KKH na tvar *vázanu*. Tvar *myslit* je jednou opraven na *myslet*. Upravený tvar substantiva *krawatle* je změněn na *kravaty*. Cizí název měsíce je rekonstruován (*Septemb* → *Septembre*).

Korespondence s bratrem Františkem

Název podniku je rekonstruován (*hospodský od Elefant* → *Elefanta*). Infinitivní koncovka slovesa je změněna do krátké podoby (*přivéztí* → *přivést*; *tráviti* → *trávit*; *míti* → *mít*). Odstraněná osobní koncovka *-e* v edici BLBF je zde znovu vrácena do podoby rukopisu (*pozdravujem* → *pozdravujeme*). Loučící výraz je napsán dohromady (*S Bohem* → *Sbohem*). Mezi spojkou *že* a koncovkou *-s* nahrazující pomocné sloveso *být* v *prézentu* 2. os. sg. je zrušen odsuvník a koncovka je přesunuta za zvrtné sloveso *se* (*že's se jen ptal* → *že ses jen ptal*). Takto přesunuta je ještě jednou (*abys si* → *aby sis*).

Úryvky

Tvary typu *našincův* jsou opraveny do podoby (*nikdo z*) *našinců*.

III.1.4 Lexikum

III.1.4.1 Edice RLB

V edici jsou některá slova **doplněna** (*Dobře, žes alespoň místo mne do domu oves naložil.* → *Dobře je žes alespoň místo mne do domu oves naložil.*), **vynechána** (*A časem svým kdyby se chtělo a mohlo* → *A časem, kdyby se chtělo a mohlo; jakos nepochybně v první mrzutosti si představoval* → *jakos nepochybně v první mrzutosti představoval; Stran Pepíka se mi ta celá věc nechce jaksi líbit* → *Stran Pepíka se mi ta věc nechce jaksi líbit*), **změněna na jiná** (*Posud jsem ani nepřišel v něm k náležitému pořádku* → *Posud jsem arci nepřišel v něm k náležitému pořádku; okolo našeho domku* → *domečku; Tu jsem ti vypočetl můj byt, jen sesle jsem vynechal* → *Tu jsem ti vypočetl můj byt, jen sebe jsem vynechal*) nebo vynechána kvůli **cenzuře** (*O ten čas, který jsem zde mne z čista okradli* → *O ten čas, který jsem zde mne z čista ...*). Beze změny jsou **ponechána** německá slova (*schreibtisch*) a slova pod vlivem němčiny (*student*). Nečitelné písmeno je **emendováno** (*[...]známit* → *oznámit*).

III.1.4.2 Edice KKH

Korespondence s Fany Weidenhoffrovou

V lexiku se edice od autografů odlišuje třemi způsoby: buď jsou některá slova **vynechána** (*píšte mi jen, půjčím Vám, co chybí* → *píšte mi, půjčím Vám, co chybí; würostí atd. atd.* → *würostlí atd.; pražské městské hejtmánství* → *pražské hejtmánství*), **změněna na jiná** (*Snad si často na mne vzpomínáte obzvlášť při kávě.* → *Snad si často na nás vzpomínáte obzvlášť při kávě.; Ted' bych* → *Ted', abych; Rád bych Ji zde v Praze vedlé sebe měl* → *Rád bych Ji zde v Praze celé léto měl*), anebo vynechána kvůli **cenzuře** (*P. Slabý je hodný osel* → *P. Slabý je hodný . . .*),

Úryvky

Adjektivum *osobní* je změněno na *osobící* (*ofobním* → *osobícím*), genitiv zvrátneho zájmena *sebe* je změněn na *tebe* (*od sebe odcizili* → *od tebe*). Škrtnutá spojka *a* je rekonstruována (*Houfek všelikého lidu stálo u krámu a dívali se na Vás*).

III.1.4.3 Edice FW

Lexikum editor dále oproti edici KKH mění tak, že buď slovo **vynechá** (*Ostatně ale to nebyl* → *Ostatně to nebyl*), nebo **vloží** (*že jsem se změnil, že již nejsem* → *že jsem se změnil, a že již nejsem*). Za v autografu nedopsané vlastní jméno přidává tečku (*Errinerg* → *Errinerg.*).

III.1.4.4 Edice BLBF

V edici nejsou zavedeny žádné lexikální změny.

III.1.4.5 Edice SC

Korespondence s Fany Weidenhoffovou

Slovo *již* je zaměněno slovem *už* (*Šafařík i Palacký už mne v mém bytu navštívili*) a modální částice *možná* je odstraněna (*Líbám Jí ještě co možná nejvřeleji* → *co nejvřeleji*). Zkrácený název je rekonstruován (*u Věter. Jeníkova* → *u Věterného Jeníkova*; *Errinerg.* → *Erinnerungen*).

Z dopisu je vypuštěna jedna celá věta (*Kromě toho jsem na několik míst okolo Prahy pozván a sice na některá, na kterých mi záleží, a pořád očekávám něčeho, čeho bych se chytiti mohl.*).

Korespondence s bratrem Františkem

Dvě slova jsou vypuštěna (*dostali jsme zde teprve dne 8. června* → *dostali jsme zde teprve 8. června*; *a nevědí-li nic, tedy mne domů pustit* → *a nevědí-li, tedy mne domů pustit*). Sloveso *přivést* je změněno na *přivést* a adverbium *odsud* na *odtud*.

Úryvky

K převzatým změnám z edice KKH nejsou zavedeny žádné další lexikální úpravy.

III.1.5 Syntax

III.1.5.1 Edice RLB

Do syntaxe není v edici příliš zasahováno. Jednou je odstavec rozdělen na dva (*a jsme jinák zcela sami v „našem domečku“.* / *Děláme ostatně veliké procházky po horách*) a jednou jsou dva spojeny do jednoho (*Při pakování jsem jich ale přece několik do kistny hodil. – / Já nyní bydlím zas ve městě* → *Při pakování jsem jich ale přece několik do kistny hodil. – Já nyní bydlím zas ve městě*). Za daty a oslovenými jsou zrušeny prázdné odstavce a jednou je obrácen slovosled (*Z části té pavlače* → *Z té části pavlače*).

III.1.5.2 Edice KKH

Korespondence s Fany Weidenhoffrovou

Do syntaxe editor zasahuje především ve slovosledu a v hranici mezi větami a odstavci. Slovosledná úprava je bezdůvodná, popř. jen mírně stylisticky zlepšuje plynutí textu (*je mně zde teď trochu ouzko a smutno* → *je mně zde teď trochu smutno a ouzko*; *abych mohl brzy psát* → *abych mohl psát brzy*; *abyste mi hned musela odepsat* → *abyste mi musela hned odepsat*).

Způsob, jakým editor upravuje hranice mezi větami, je mnohem komplikovanější a nelze v něm najít jakoukoli pravidelnost. V některých případech lze opravu odůvodnit snahou o logičtější navazování a doplněním interpunkce (*Přál bych Vám vidět jak jsem se zařídil, a rozvěšel obrazy kytaru novou již mám a pentle na ní (na bílé) dobře stojí.* → *Přál bych Vám vidět, jak jsem se zařídil, a rozvěšel obrazy. Kytáru novou již mám a pentle na ní (na bílé) dobře stojí.*). Převážně jsou však úpravy bez většího smyslu a pravidelnosti. Editor například spojuje dvě věty do souvětí čárkou (*Bydlím: Na Novém Městě, v Růžové ulici Čís. 946 v I poschodí na dvoře. Blízko u Českého bývalého divadla a zrovna naproti Tylovi.* → *Bydlím: Na Novém Městě, v Růžové ulici č. 946 v I. poschodí na dvoře, blízko u českého bývalého divadla a zrovna naproti Tylovi.*), místo tečky mezi větami vloží středník a utvoří souvětí nebo místo dvojtečky v souvětí vloží tečku a naopak utvoří souvětí dvě (*Bud'te tedy jen hodně zdráva, a když někdy přesolíte maso vzpomeňte si na mne že bych také přesolil kdybych něco vařil. Jenom mi hned pište nemyslíte si dlé mého psaní že jsem veselé myslí, a že nemám za potřebí utěchy: ta veselost v psaní se děje dílem ke cti Vám neb si na Vás bez veselosti nemohu vzpomenout* → *Bud'te tedy jen hodně zdráva, a když někdy přesolíte maso, vzpomeňte si na mne, že bych také přesolil, kdybych něco vařil; jenom mi hned pište nemyslíte si dle mého psaní, že jsem veselé myslí a že nemám zapotřebí útěchy. Ta veselost v psaní se děje dílem ke cti Vám neb si na Vás bez veselosti nemohu vzpomenout*).

Odstavce editor mění rovněž bez pravidelnosti. Někdy je spojuje a ruší za nimi pomlčku (*Pánům Rodičům Vaším se co nejuctivěj poroučím; co pak dělá ubohý praeferans: již mu jaro zvoní umíráčkem: nepochybně se již navrátili z Brna. – / Ted' přichází řada na panny slečinky co kdo může mít proti tomu když napíšu že je líbám* → *Pánům rodičům Vaším se co nejuctivěji poroučím; co pak dělá ubohý praeferans? již mu jako zvoní umíráčkem; nepochybně se již navrátili z Brna. Ted' přichází řada na panny slečinky; co kdo může mít proti tomu, když napíši, že je líbám*), jindy naopak jeden odstavec rozdělí na dva (*Šafařík i Palacký již mne w mém bytu nawštíwili (a to musí wědět že to jest weliká čest!) Wšichni moje pokoje pochwalili i sama paní*

Wacičková → Šafařík i Palacký již mne w mém bytu nawštíwili (a to musí wědět, že to jest weliká čest). / Wšichni moje pokoje pochwálili, i sama paní Wacičková).

Ojediněle se objevuje oprava ve shodě (*předce však Vás ještě muším žádat abyste mé matce (na bratra se nezpolehám) vyříditi ráčila aby mně dozajista máslo as 20–25 liber poslali → předce však Vás ještě muším žádat, abyste mé matce (na bratra se nespolehám) vyříditi ráčila, aby mi dozajista máslo, as 20–25 liber, poslala).*

Úryvky

V edici nejsou zavedeny žádné syntaktické změny.

III.1.5.3 Edice FW

V edici je na rozdíl od edice KKH navíc ojediněle změněn slovosled (*jenž si též na Vás často vzpomíná → jenž si též často na Vás vzpomíná*) a rozdělení vět (*Právě jsem se díval do kalendáře, a vyhlížel jsem nějaký čas příhodný k swatbě; masopůst bude jen ještě měsíc → Právě jsem se díval do kalendáře, a vyhlížel jsem nějaký čas příhodný k swatbě. Masopůst bude jen ještě měsíc; že nyní (pozor!) ani čtwrt leta čekati zapotřebí není, a půl leta o tom již ani není řeč → že nyní (pozor!) ani čtwrt leta čekati zapotřebí není. A půl leta o tom již ani není řeč).*

III.1.5.4 Edice BLBF

V edici jsou syntaktické změny, které byly zavedeny v edici RLB, navraceny zpět do podoby v rukopisu kromě zrušených prázdných odstavců za osloveními. V jednom případě je utvořen nový odstavec (*Byl bych také psal mamince, ale musel bych zase ty samé věci opakovat a proto bude nejlepší, když jí toto psaní přečteš. – / NB. ten spis náležící onomu příteli mému v Jihlavě, který mi půjčil, najdeš v šufletu mého žlutého malého stolku (ne ve Schreibtischi).*

III.1.5.5 Edice SC

Korespondence s Fany Weidenhoffrovou

Změny z předchozích edic jsou navraceny zpět, například jednou jsou obnoveny dva odstavce sloučené v jeden (*již to brzy bylo. Právě jsem se díval → již to brzy → již to brzy bylo. / Právě jsem se díval*). Podle smyslu věty je přesunuta závorka dál v textu (*Seznámil jsem se (sice již dříve) ale skrze to tím lépe s pány Házemi a právě včera mi řekli → Seznámil jsem se (sice již dříve, ale skrze to tím lépe) s pány Haasemi a právě včera mi řekli*).

Korespondence s bratrem Františkem

Oproti edici BLBF nejsou zavedeny žádné další syntaktické změny

Úryvky

Stejně jako v edici KKH zde nejsou žádné syntaktické úpravy.

III.1.6 Pravopis

III.1.6.1 Edice RLB

Spřežka *ch* je nahrazena souhláskou *h* (*nechty* → *nehty*).

Psaní i/y

Všechny chyby v psaní měkkého *i* a tvrdého *y* jsou opraveny (*živobití* → *živobytí*; *Julie se Zdenkou jeli* → *jely*).

Psaní mě/mně

Ponechán je chybný tvar osobního zájmena *já* v akuzativu (*abys ani sebe ani mně neošidil*).

Předpony s- a z-

V edici nejsou předpony *s-* a *z-* upraveny, neboť zůstávají ponechána slova *spůsob*, *sesíleny* a *ztrávil*.

Předpona vz-

V edici se vyskytuje jen jedna oprava, a to předpony *s-* na *vz-* ve shodě se současnou kodifikací (*spomenout* → *vzpomenout*).

Psaní slov přejatých

V rukopisné podobě jsou ponechána všechna cizí slova: latinského původu (*resultat*; *racionálně*; *addice*; *multiplikace*), německého původu (*štafage*; *liefranty*; *kistna*; *kasten*), francouzského původu (*spediteur*; *bagage*) a italského původu (*conto*; *sporco*).

Zkratky a značky

Upravena je pouze zkratka *etc* na *etc.* Nerozepsány zůstávají zkratky *t. m.* a *ku př.*

Psaní velkých písmen

Zdvořilostní velké nebo malé počáteční písmeno u zájmen *ty, vy* je ponecháno dle rukopisu kromě tří oprav (*Ti* → *ti* a dvakrát *ti* → *Ti*). V titulu je změněno na minuskuli (*Mistr Hus* → *mistr Hus*). Z minuskule na majuskuli je změněno počáteční písmeno v názvu zvířete (*skalní vrabec* → *Skalní vrabec*). Velké počáteční písmeno je ponecháno v adjektivu utvořeném od toponyma (*Vídeňských pánů*).

Psaní spřežek

Ponechány zůstávají spřežky napsané zvlášť (*z pola; na polo; na proti; mile rád*), dohromady (*odspodu*) a změněna je spřežka do podoby psané dohromady (*přede vším* → *především*).

Spojka -li

Z původní podoby psané dohromady je spojka *-li* v edici nejednotně upravována, třikrát je před ní vložen spojovník (*nepřijede-li*) a osmkrát je ponechána bez něj (*nechtěli*).

III.1.6.2 Edice KKH

Korespondence s Fany Weidenhoffrovou

V edici je zachováno psaní *w* a *au*. Pokud v daném dopise Havlíček dodržuje psaní *v* a *ou*, *w* a *ou* nebo *w* a *au*, jsou v edici výjimky někdy opraveny (*würstí* → *vürstlí*), jindy ponechány (*Prawoslawnosti*), anebo dokonce chybně vytištěny (*sebau* → *sebou*, *jsau* → *jsou*). Znak *ú* na konci slova je změněn na znak *ů* (*receptú* → *receptů*). Chybějící souhláska *j* ve tvarech slovesa *být* není doplňována (*zapomněla ste*).

Psaní i/y

Psaní *i/y* je opraveno jen jednou (*oni dvě* → *ony dvě*).

Psaní mě/mně

Upraveno je *mě/mně* ve slovese *zapomenout* (*zapoměl* → *zapomněl*) a ve tvarech osobního zájmena já (*že mně přejde špatný humor* → *že mne přejde špatný humor*). V jednom případě je zbytečně opraven správný tvar na jiný správný (*Pepi mně vypravovala* → *Pepi mi vypravovala*; *aby mně poslali* → *aby mi poslala*).

Předpony s- a z-

Předpony s- a z- jsou opraveny ve shodě s dnešními pravidly (*spůsobem* → *způsobem*; *nezpoléhám* → *nespoléhám*). Předpona v rukopisu napsaná odděleně od slova, k němuž patří, je v edici chybně ponechána (*z oučtovat*).

Psaní slov přejatých

Přejatá slova psaná počestně jsou upravena zpět na cizí podobu (*aksamít* → *axamit*) a ostatní ponechána (*korrektoři*; *professor*; *programm*). Nejednotné psaní vlastních jmen je v edici sjednoceno (*Weidenhofrové* → *Weidenhoffrové*).

Zkratky a značky

Zkratky jsou z většiny převedeny do jednotné podoby (*a. t. d.* → *atd.*; *atd* → *atd.*; *Čís.* → *č.*; *D^r* → *Dr.*). V několika případech je však zkratka nepravidelně rozepsána nebo ponechána (*psaní p. doktora* → *psaní pana doktora*; *p. Katinka*).

Psaní velkých písmen

Velká písmena v adjektivech odvozených od toponym jsou předvedena na malá, zdvořilostní majuskule při vykání, tykání nebo onkání jsou sjednoceny v případě, že je oslokována Fany, v ostatních případech jsou majuskule převedeny na minuskule. Velká písmena na začátcích názvů dnů v týdnu a ve spojení slov *nový rok* ve smyslu celého příštího roku jsou změněna na malá.

Spřežky

Spřežky jsou nesourodě rozdělovány (*kwůli* → *k vůli*; *beztoho* → *bez toho*), tištěny dohromady (*za potřebí* → *zapotřebí*; *do konce* → *dokonce*; *po druhé* → *podruhé*; *na před* → *napřed*; *mnohonácte krát* → *mnohonáctekrát*) nebo ponechávány zvlášť (*tak že*).

Spojka -li

Před spojkou *-li* je vždy vložen spojovník (*dostanuli* → *dostanu-li*).

Úryvky

Ponecháno zůstává psaní *au* a *w*. Znak *f* je nahrazován písmenem *s* (*spifu* → *spisu*; *belletrifického* → *beletristického*). Chybějící hláska *j* ve tvarech slovesa být není doplněna (*ste*).

Psaní velkých písmen

Za dvojtečkou je první slovo opatřeno majuskulí (*povídá druhému: »Není to Havlíček!*).

Hranice slov

Kondicionálový pomocný slovesný tvar *by* je oddělována od slov (*kterémžby* → *kterémž by*).

Spojka -li

Před spojkou *-li* je vždy vložen spojovník (*chcemeli* → *chceme-li*).

III.1.6.3 Edice FW

Všechna *w* a *au* jsou změněna na *v* a *ou*. Chybějící hláska *j* ve tvaru slovesa *být* je doplněna, ale uzavřena do závorek (*zapomněla ste* → *(j)ste*).

Psaní slov přejatých

V edici je pouze jedna změna oproti edici KKH, a to v substantivu *praeferans* upraveném na *praeferanc*.

Psaní velkých písmen

K úpravám převzatým z edice KKH byly přidány dvě opravy majuskulí na minuskule v adjektivech odvozených od toponym (*Brněnské cestě* → *brněnské cestě*; *Brodský pŭlmistr* → *brodský pŭlmistr*).

Spojka -li

Spojovník je jednou vložen před spojkou *-li*, čímž editor opravil jedinou výjimku mezi pravidelnými doplněními v edici KKH.

III.1.6.4 Edice BLBF

Předpony s- a z-

Úprava předpon *s-* na *z-* se shoduje s dnešními pravidly (*spŭsob* → *zpŭsob*; *ztrávit* (čas) → *strávit*) kromě předpony *se-* ve slově *sesíleny*.

Psaní slov přejatých

Nejednotně jsou upravena slova latinského původu (*resultat* → *resultát*; *rationálně*; *addice*; *multiplikace*) a německého původu (*štafage* → *stafáž*; *liefranty* → *lifranty*; *kistna*; *kasten*). Jednotně pak slova francouzského (*spediteur* → *speditér*; *bagage* → *bagáž*) a italského původu (*conto* → *konto*; *sporco* → *sporko*).

Psaní velkých písmen

Z majuskule na minuskuli je změněno počáteční písmeno u zájmen *ty*, *vy* ve zdvořilostním významu. K opravám v edici RLB byla přidána změna minuskule na majuskuli v toponymu (*alpy* → *Alpy*) a v názvu podniku (*chodím k elefantu* → *Elefantu*).

Psaní spřežek

Príslovečné spřežky napsané zvlášť jsou v edici tištěny dohromady (*z pola* → *zpolo*; *na polo* → *napolo*; *z čista* → *zčista*; *tak že* → *takže*; *přede vším* → *především*; *jak mile* → *jakmile*; *na proti* → *naproti*) kromě dvou výjimek, kdy jsou ponechány zvlášť (*jenom že*; *z jara*).

Spojka -li

Z původní podoby psané dohromady je spojka *-li* v edici vždy oddělována spojovníkem (*chčeš-li*; *budeme-li*; *dá-li*).

III.1.6.5 Edice SC

Korespondence s Fany Weidenhoffrovou

Chybějící hláska *j* ve tvarech slovesa *být* je doplňována (*ste* → *jste*).

Psaní mě/mně

Chybný tvar zájmena *já* je opraven (*u mně* → *u mě*).

Psaní slov přejatých

Substantivum *aksamit* je ponecháno v počeštěné podobě (*aksamit*), cizí slovo *preferans* je počeštěno (*praferans* → *praeferanc*) a cizí vlastní jméno je napsáno nepočeštěně (*s pány Házemi* → *s pány Haasemi*).

Zkratky a značky

Zkratka *p.* je rozepisována (*p.* → *pan*).

Psaní velkých písmen

Majuskule v substantivu *Policie* je změněna na minuskuli (*policie*). V latinském názvu povolání jsou majuskule rovněž zrušeny (*Translatora in Bohemicis* → *translatora in bohemis*). Na začátku adjektiv odvozených od toponym jsou zaváděny minuskule (*Český bál* → *český bál*).

Hranice slov

Zvolání *chvála Bohu!* je psáno dohromady *chválabohu!*. Loučící výraz rovněž tak (*S Bohem* → *Sbohem*).

Psaní spřežek

Spřežky jsou psány dohromady (*takže; jenomže; nahoře*).

Spojka -li

Před spojkou *-li* je doplněn spojovník (*Vi-li*).

Korespondence s bratrem Františkem

W v iniciále vlastního jména je sjednoceno se zbytkem textu a převedeno na V (*W. Prošingrovi* → *V. Prošingrovi*).

Psaní slov přejatých

Změněna jsou slova latinského původu (*resultat* → *rezultát*; *addice* → *adice*), německého původu (*kistny* → *kisny*). Dvakrát je upraven pravopis zeměpisného jména na dnešní podobu: zdvojením souhlásky (*Insbruck* → *Innsbruck*) a převedením *th* na *t* (*Pusterthal* → *Pustertal*).

Zkratky a značky

Zkratky jsou sjednoceny (*ku př.* → *kupř.*).

Psaní velkých písmen

Majuskule v adjektivech odvozených od toponym je převedena na minuskuli (*prosečské panímámy; pražské familie; Vídeňských pánů* → *vídeňských pánů*). Jediná odchylka v edici BLBF v převedení zdvořilostní majuskule na minuskuli (*Ty*) je opravena (*ty*).

Hranice slov

Substantivum psané v předchozích edicích zvlášť je zde spojeno dohromady (*Prosečské paní mámy* → *prosečské panímámy*).

Psaní spřežek

Spřežky jsou upraveny do podoby psané dohromady (*jenom že* → *jenomže*; *z jara* → *zjara*).

Úryvky

Vždy je převedeno *w* na *v* a *au* na *ou*. Chybějící hláska *j* v tvarech slovesa *být* je doplňována (*ste* → *jste*).

Předpony s- a z-

Předpona *s-* je nahrazena předponou *z-* (*spůfoben* → *způsobem*).

Psaní slov přejatých

Pozměněna je podoba cizího vlastního jména (*Hoffmana* → *Hoffmanna*).

Zkratky a značky

Jednou je změněna zkratka *pp.* (*osob s pp. otvírateli* → *osob s p. otvírateli*).

Psaní velkých písmen

Na začátek věty je vložena majuskule (*Ba je, a dobře je trefený*).

Psaní spřežek

Spřežka je napsaná dohromady (*na mou duši* → *namouduši*).

Spojka -li

Jednou je navíc doplněn spojovník před spojkou *-li* (*Bude-li*).

III.1.7 Interpunkce

Úpravy čárky rozdělujeme do šesti skupin, a to podle toho, zda byla správně doplněna, nesprávně doplněna, správně odstraněna, nesprávně odstraněna, nesprávně nedoplněna a nesprávně ponechána. Hodnocení správně a nesprávně je vztaženo k dnešní kodifikaci podle PČP 93 a tzv. Dodatku, nikoli k dobovým pravidlům.

III.1.7.1 Edice RLB

Tečka

Přidána za loučící větu na konci dopisu (*S Bohem mějte se dobře.*).

Čárka

Správně doplněna je mezi větu hlavní (popř. vedlejší) a větu vedlejší oddělené spojkou **aby** (*Zdržoval jsem toto psaní, abych ti mohl*), **ačkoli** (*Z Prahy mi nepsal posud nikdo, ačkoli jsem psal již dvakrát Jarošovi a jednou Palackému.*), **jestli** (*Jestli se budu smět do Čech vrátit a zůstanu jen při spisování, na každý pád velmi rád v Brodě nějaký čas zůstanu*), **když** (*říkala zas, když jsme šli na procházku*), **poněvadž** (*poněvadž jde odsud pošta okolo 11. hod. před polednem, sotva jsem tu odpověd' Julii dopsal.*), **že** (*Poněvadž dobře vědí, že ani já nikomu ani mně žádný nemůže nic psát*), vztažným zájmenem **co** (*z tvé knížky o ptácích, co se týká skalního vrabce*), **jaký/který** (*Já nemohu vědět, na jaký způsob; můj pokoj největší má tři okna na všechny strany a vyhlídku, která by stála za tisíce*), zájmeným příslovcem **jak** (*ptal se, jak má jednat s tím*), **kde/kdežto** (*Za domkem strážka malá s křovím, kdežto též jest v huštince založené pěkné sedadlo voňavými kvítky obsázené*).

Mezi věty souřadně spojené spojkou **jenomže** (*to jest čermáček, jenom že má to modré co u nás čermáci červené mají*) a **beze spojky** (*Těší mne, že se zatím v mé nepřítomnosti narodil zase jiný Karel H, o jeho řádné výchování pomohu se ti také postarat*).

Mezi **bezespoječně spojené složky několikanásobného větného členu** (*zde v horách jest povětří zdravé, čerstvé a tužící.*) a okolo **vsuvky** (*Myslím taky, jako se z tvého psaní samo sebou rozumí, že Mína*).

Správně odstraněna je před spojkou **a** (*Jestli se budu smět do Čech vrátit a zůstanu jen při spisování*) a zkratkou na konci věty (*jak olej na potřeby všeliké atd.*).

Nesprávně odstraněna je mezi větou hlavní (popř. vedlejší) a vedlejší větou před spojkami **aby** (*já myslím tak, abys je na počátku listopadu uložil a těším se napřed*), **a poněvadž** (*žádný nemůže nic psát, co by se nedověděli a poněvadž zároveň jistě mne za tak hloupého neдрží*), **jestli** (*co se týká skalního vrabce a Steinröthla jestli tam stojí něco důležitého o nich*), mezi větami souřadně spojenými spojkou **a proto** (*časem svým se dostanu a proto také by se mohlo stát*), **neb** (*zůstali zde 14 neb odjeli teprva dne*).

Nesprávně nedoplněna je mezi větou hlavní (popř. vedlejší) a větou vedlejší se spojkami **aby** (*Jaroš jakožto pohodlný člověk aby na cestě neměli mnoho bagage*), **ačkoli** (*zde ještě tuto zimu prosedím ačkoli se budu přece hned zas hlasit*), **až** (*Až mi budeš psát nezapomeň mi přidat z tvé knížky o ptácích*), **i kdyby** (*ten si můžeš vymínit, i kdybys propachtoval, a nic to nestojí*), **jakmile** (*Uložil jsem jí trochu komisi a jakmile si to odbude*), **jako** (*V takových okolnostech jako jsem nyní nemůže člověk i s největší moudrostí budoucí věci předvídat.; Jak se tento druhý jmenuje česky nevím.*), **jestli** (*Jestli se budu smět do Čech vrátit a zůstanu jen při spisování (to je nechopím-li se nějaké jiné materialní živnosti, neb spisování přece již nehodlám nikdy nechat), na každý pád velmi rád v Brodě nějaký čas, třeba několik let zůstanu*), **kdyby** (*mohl ještě něco připsat kdyby zapotřebí bylo*), **když** (*proto bude nejlepší když jí toto psaní přečteš*), **-li** (*o jeho řádné vychování pomohu se ti také postarat dá-li mi Bůh toho dočkat*), **než** (*platí vždy mnohem víc než zač stojí*), **pokud** (*Sestav také pokud můžeš úplně naše oučty*), **že** (*Myslím sám, že nechybíš, neb pochybuju že by mi možno bylo se usadit*), vztažnými zájmeny **jaký/který** (*K posluhování máme jenom bábu, která k nám dochází a jsme jinak zcela sami v „našem domečku“.*), **co** (*totiž všechno co jen kdy viděla*), zájmennými příslovci **kde** (*jeden kde bydlím má tři okna*), **kdy** (*pořád se jen ptala kdy už pojedje*).

Mezi věty souřadně spojené spojками **ale** (*Jarošovic se zde chtěli zdržet jen 6 dní ale zůstali zde 14*), **a proto** (*ale musel bych zase ty samé věci opakovat a proto bude nejlepší*), **a tedy/a tudy** (*tebe přitom budou moct dobře potřebovat a tudy se nemáš co bát*), **kdežto** (*na pustějších vrších samé kaštany dobré a ořechy vlaské a za tím jako stafáž vysoké Alpy, na kterých posud leží sních kdežto zde již přes tři neděle třešně jíme*), **neb** (*bývala fabrika v Brodě jistější neb by v Brodě nebylo tolik příležitostí*), **beze spojky** (*nezůstati zde již déle než toto léto na zimu musím být odsud pryč*).

Mezi **větnými členy** (*Teprva dnes jsme to dostali ale v dobrém stavu.; Tvoje verše zvlášť na koně, musel bych být lhář, abych je chválil.*) a okolo **vsuvky** (*Myslím taky jako se z Tvého psaní samo sebou rozumí, že Mína je náležitě zdravá.*).

Nesprávně ponechána je mezi větami souřadně spojenými spojkou **a** (*Pak bys arcí bez zameškání obchodu mohl též všeho toho spolu užít, a pro mne by to bylo zrovna přiměřené vyražení*).

Pomlčka

Tříkrát je odstraněna mezi větami.

Odsuvník

Odstraněn je mezi spojkou **že** a koncovkou **-s** nahrazující pomocné sloveso být v přítomnosti 2. os. sg. (*že's se jen ptal* → *žes se jen ptal*); tvar *že's* se dále v dopisech nevyskytuje, objevuje se již jen podoba *žes*.

III.1.7.2 Edice KKH

Korespondence s Fany Weidenhoffrovou

V této edici editor různě doplňuje nebo odstraňuje čárky v souvětí mezi větou hlavní a vedlejší, mezi dvěma souřadně spojenými větami, mezi větnými členy, okolo vsuvky a výrazů s oslabenou větnou platností a před zkratkou *atd.* Mnohdy změní dvojtečku a čárku na středník nebo středník na čárku. Objevuje se rovněž doplnění nebo přesunutí otazníku ve větě a změna vykřičníku na čárku.

Tečka

Jak je ukázáno v syntaxi, editor různě rozděluje souvětí na dva větné celky. V těchto případech je mezi ně vždy vložena tečka (*Přál bych Vám vidět jak jsem se zařídil, a rozvěšel obrazy kytaru novou již mám a pentle na ní (na bílé) dobře stojí.* → *Přál bych Vám vidět, jak jsem se zařídil, a rozvěšel obrazy. Kytáru novou již mám a pentle na ni (na bílé) dobře stojí.*).

Čárka

Správně doplněna je mezi větou hlavní (popř. vedlejší) a větou vedlejší v největším počtu před spojkami **aby** (*tedy to oboje zadělám, aby se nic nestalo*), **jako** (*nic nadmíru znamenitého, jako*

jeho sprostí obdivovatelé vytrubují), **že** (mohu se pochlubit, že jsem měl čest), vztažnými zájmeny **co/zač** (pod jiným jménem ve Květech vychvaloval, co jsem mu také, jestli si toho všimla, ve své odpovědi vyčetl), **jaký/který/jenž** (Již dávno zde v Praze provozoval Tyl mnohé nehezké věci v literatuře, které by ale Ona ani nenahlížela). V již menším počtu před spojkami **ačkoli** (kdybych Jí je sebe obšírněji popsal, ačkoli by to nelehké bylo), **až** (Však Vám to Pepi, až se domů vrátí, dobře popíše.), **jestli/a jestli** (co jsem mu také, jestli si toho všimla), **kdyby** (a to nemohu přetrhout, kdybych dělal co chtěl), **když** (Musím Jí to teď, když se to pro mne tak dobře a vesele skončilo), **-li** (kdo ví, budu-li já zde), **než** (a to mi může upřímně věřit, než bych se s Ní měl sejít a ani jednu hubičku Jí nemohl dát, raději bych se s Ní ani nesešel), **pokud** (Ouředník, u kterého jsem najal pokoj, jest bývalý duchovní z Věter. Jeníkova, pokud byl ještě císařské panství), **poněvadž** (Této příležitosti jsem velmi povděčen, poněvadž jsou Házové tuze solidní dům), zájmenným příslovcem **kde** (Především zas jiným začnu od té kapitoly, kde i Ona začala od té hádky s Tylem).

Dále je správně doplněna mezi věty souřadně spojené před spojky **ale** (apatyka je hezká, ale pokoje nahoře nejsou), **a sice/a to** (jsem na několik míst okolo Prahy pozván, a sice na některá), **a tak** (Wčelu na úterek si mohu dát dříve tisknout, a tak mohu do úterka do večera nebýt v Praze), **jenomže** (již jsem je neviděl, jenom že jsem silně pozván), **neb/nebo** (ta veselost v psaní se děje dilem ke cti Vám neb si na Vás bez veselosti nemohu vzpomenout), **takže** (Soucestovníci moji byli velmi moudří lidé, a jeden z nich, Valach z Turecka, pro mne tuze zajímavý, tak že jsem proti vůli celou cestu s ním prohodil o jejich zemi a záležitostech.), a **beze spojky** (Byl zde teď právě taky, přijel ve středu.).

Mezi **větné členy** (Snad si na mně často vzpomínáte, obzvláště při kávě.), okolo **vsuvky** (Ostatně jsem všecko, jak se rozumí, bratrům odevzdal; Víte, že čemu člověk silně přivykne). Čárkou je správně odděleno **oslovení** (Přeju Vám všechno dobré, milá Fany!).

Nesprávně doplněna je mezi větami souřadně spojenými před spojku **a** (Buďte jen hodně dobré mysli, a vzpomínejte si často na toho) a mezi **větnými členy** (lepší od Vás psaní s chybami, než sto jiných bez chyb).

Správně odstraněna je mezi větami souřadně spojenými před spojkou **a** (Mrzí mne tuze mnohý nepořádek a těším se již napřed) a mezi **větnými členy** (7 dwacetníků anebo wíc od panímámy).

Nesprávně odstraněna je mezi větou hlavní a větou vedlejší se zájmenným příslovcem **jak** (že *Vám hned jak to vypadne, budu psát*) a mezi větami souřadně spojenými před spojkou **ale** (*Myslil jsem si, že teprve za půl léta asi počet prenumerantů na 500–600 dostanu ale jsem velmi spokojen, že se to dříve poštěstilo.*).

Nesprávně nedoplněna je mezi větou hlavní (popř. vedlejší) a větou vedlejší před spojkou **aby** (*Tak tedy do konce nechce abych do Brodu přišel?*), **až** (*než budu mít později až se věc jak náleží zavede*), **jako** (*řekli, že by mi od nového roku svěřili vydávání a redakci nového časopisu as na způsob Erinnerungů jako jsem Vám již napřed o tom psal*), **když** (*co kdo může mít proti tomu když napíšu*), **pokud** (*pozdravovat je nechci pokud nejsem doktor a ony nemocné*), **že** (*To je dost že to dovedla.*), zájmenným příslovcem **jak** (*až se věc jak náleží zavede*), **kde** (*nejen kde jsem podepsán, ale mnohé*).

Mezi větami souřadně spojenými v poměru odporovacím před spojkou **a** (*něco přichystáno a čekám ale s tím na Tebe*).

Mezi větnými členy před spojkou **ale** (*Seznámil jsem se (sice již dříve) ale skrze to tím lépe s pány Házemi a právě včera mi řekli*).

Nesprávně ponechána je mezi větami souřadně spojenými spojkou **a** (*abyste se mohly zúčtovat, a zakrýt ty všechny*) a mezi **větnými členy** (*P. Hořínek si musel dát na usilování tamějšího p. vrchního horlivého Čecha, český nápis na apatyku*).

Středník

Středník je několikrát vložen do souvětí jako nově zaváděné interpunkční znaménko (*poroučet se mi také nesluší ženským, ty se musí poslouchat; tedy mi nezbyvá nic než líbání*), většinou je jím však v edici nahrazována **čárka** (*On mi ale žádný byt nenalezl; tedy bylo první hledání*) nebo **dvojtečka** (*Ouředník, u kterého jsem najal pokoj, jest bývalý důchodní z Věter. Jeníkova, pokud byl ještě císařské panství; bydlel také nějaký čas v Brodě na hoře u Menšíka ve franském domě.*), a to nejčastěji v případě, že se jedná o významnější významový nebo syntaktický předěl. Jednou je **nahrazen čárkou** (*snad bych zde koupil nějakou novou dekoraci města, která ještě schází*).

Otazník

V jednom případě editor považoval část věty za otázku a vložil za ni otazník (*Jak pak Twiuj nábytek? na ten ale čekati nehodlám*), v jiném pravděpodobně, že je otazník nelogicky umístěn, a přesunul ho (*jaké barvy? má být jednobarevný neb štráfovaný, světlý neb tmavý → jaké barvy má být? jednobarevný neb štráfovaný, světlý neb tmavý*).

Vykřičník

Za oslovením na začátku dopisu je vždy ponechán, v textu dopisu je dvakrát ponechán (*A teď se měla dobře, moje dobrá Faninko! a brzy mi zas něco hezkého psala.*) a jednou změněn na čárku (*Z podepsaných vidí, milá Faninko, kdo zde u nás byl*). Za zvoláními a na konci vět je vždy ponechán, objevuje se zdvojený nebo i ztrojený (*někteří z nejhlupejších z Tylové strany hrozili mně výpraskem!!*).

Dvojtečka

Několikrát je vložena jako nově zavedené interpunkční znaménko tam, kde za ní následuje výčet (*a sice z dvou příčin: kdo ví, přijede-li Ona sem, a kdo ví, budu-li já zde*), mnohdy je měněna na **středník** (*Co mne nejvíc dopaluje, pan redaktor Včely Storch; ten se právě oženil*), na **čárku** (*Tak bych nesměl psát do Včely, to by měl p. Tyl posvěcení.*) anebo na **tečku**, čímž je zároveň souvětí rozděleno na dva větné celky (*a že nemám zapotřebí utěchy. Ta veselost v psaní se děje dílem ke cti Vám*). Poslední tři změny jsou zaváděny bez jasnějšího pravidla, vždy však platí tendence více či méně zdůraznit významový nebo syntaktický (například odmlka) předěl.

Pomlčka

Pomlčky nejsou v edici nijak měněny či odstraňovány.

Úryvky

Tečka

Za věty je několikrát vložena chybějící tečka (*Dobrá, jen kdyby každý tak mluvil.*).

Čárka

Čárka je **správně doplněna** mezi větu hlavní a vedlejší se spojkou **že** (*Wíte, že chceme-li býti národem; Bojíš se, že bysme se od tebe odcizili, toho se však není tolik co bát*), vztažným zájmenem **který** (*ale věcem, které se ti pro uwarování klewet*), mezi věty souřadně spojené před dvě spojky **bud'** a spojkou **a tedy** (*které se ti pro uwarování klewet (neb se všecka psaní naše*

otvírají, a tyče se to kolikráte osob s pp. otvírateli velmi dobře známých), **bud'** po příležitosti, **bud'** – austně vysvětlí; že budu českým spisovatelem, **a tedy** všech těch známostí budu moci lépe použít, a snad více se o zdejších věcích dozvím). V prvním z uvedených příkladu je čárka původně napsaná před závorkou **správně přesunuta** až za ní (které se ti pro uwarování klewet (neb se všeccka psaní naše otvírají, a tyče se to kolikráte osob s pp. otvírateli velmi dobře známých), bud' po příležitosti, bud' – austně vysvětlí).

V jednom případě je spojka **i nahrazena** čárkou (ba i kdybychom jen zřídka sobě psali → ba, kdybychom jen zřídka sobě psali).

Otazník

Otazník je **nahrazen** vykřičníkem (není to Havlíček!).

Vykřičník

Viz výše.

Uvozovky

Několikrát je přímá řeč za dvojtečkou opatřena bočními uvozovkami (povídá druhému: »Není to Havlíček!«). Místo klasických uvozovek jsou použity ve všech případech boční.

III.1.7.3 Edice FW

Editor zavedl (ke změnám převzatým z edice KKH) další změny. Několikrát správně doplnil a odstranil čárku, jednou ji doplnil nesprávně, jednou odstranil pomlčku a změnil čárku na vykřičník.

Čárka

Správně doplněna je mezi větu hlavní a vedlejší před spojky **aby** (přál bych si nejvíc, abych mohl psát brzy), **až** (než budu mít později, až se věc jak náleží zawede), **když** (co kdo může mít proti tomu, když napíšu), **pokud** (pozdravovat je nechci, pokud nejsem doktor a ony nemocné), **že** (vyříd', že jí budu psát), zájmené příslovce **jak** (on hned, jak do Brodu přijede, pojedě zas sem do Prahy), **kde** (nejen, kde jsem podepsán, ale mnohé), mezi věty souřadně spojené v poměru odporovacím před spojku **a** (něco přichystáno, a čekám ale s tím na Tebe) a mezi **větné členy** (jednobarevný neb štráfovaný, světlý nebo tmavý, s franclemi neb bez nich bílá neb

černá kost na násadce → jednobarevný neb štráfovaný, světlý nebo tmavý, s franclemi neb bez nich, bílá neb černá kost na násadce).

Nesprávně doplněna je jednou mezi **větné členy** (někteří z nejhloupějších z Tylové strany, hrozili mně výpraskem).

Správně odstraněna je mezi větami souřadně spojenými před spojkami **a** (*Bud'te jen hodně dobré myslí a vzpomínejte si často*), **nebo** (*piš nebo pište*). Čárka před *nebo* je správně odstraněna, není však chyba, pokud by zůstala ponechána, a proto do tabulky interpunkce zaznamenáme pouze správné doplnění navíc. Vhodně odstraněna je i mezi **větnými členy** (*P. Hořínek si musel dát na usilování tamějšího p. vrchního horlivého Čecha, český nápis na apatyku* → *P. Hořínek si musel dát na usilování tamějšího p. vrchního horlivého Čecha český nápis na apatyku*).

Nesprávně odstraněna je mezi souřadně spojenými větami **beze spojky** (*odpoledne jsme zas chodili oni dvě, p. Nesmirák, Jan a já po Praze na ostrovách, kupovali rozličné věci a večír jsme byli v divadle na velmi hloupém kuse*. → *odpoledne jsme zas chodili ony dvě, p. Nesmirák, Jan a já po Praze na ostrovách kupovali rozličné věci*) a před **citoslovcem** (*že mám co psát chvála Bohu!*).

Pomlčka

Jednou je zrušena mezi dvěma větami.

Dvojtečka

Jednou je odstraněna (*že se mi zajisté líbiti bude: a přál jsem si již jenom* → *že se mi zajisté líbiti bude a přál jsem si již jenom*).

Vykřičník

Jednou je změněn na čárku (*bud' ta laskawá moje zlatá Faninko, a hled' nějak působit*).

III.1.7.4 Edice BLBF

Způsob úpravy interpunkce je v této edici relativně systematický, ale i zde lze najít odchylky od tendencí. Obdobně jako u edice FW zaznamenáváme pouze změny oproti edici předcházející (edice RLB), avšak z většiny již neuvádíme příklady, protože se jedná o typově stejné situace,

jaké jsou popsány u edice RLB. Uvádíme jen druh doplnění a spojky, jichž se to týká. Změn je oproti předchozí edici větší množství, než mezi edicemi KKH a FW, a nejde tedy v několika příkladech všechny shrnout.

Čárka

Správně doplněna je oproti edici RLB navíc mezi větou hlavní (popř. vedlejší) a větou vedlejší oddělené z většiny spojkami *aby, že* a vztažným zájmenem *jaký/který*, v menším zastoupení spojkami *ačkoli, až, jako/jakožto, jestli, kdyby, když, -li, poněvadž*, zájmennými příslovci *jak, kde/kdežto, kdy*. Dále mezi věty souřadně spojené spojkou *ale*, zájmenným příslovcem *kdežto* (ve významu odporovacím), oddělené **beze spojky**, mezi **větné členy** a okolo **vsuvky**.

Nesprávně odstraněna je jednou mezi větou hlavní (popř. vedlejší) a vedlejší větou před vztažným zájmenem *co*.

Nesprávně nedoplněna je v některých místech, kde v edici RLB čárka je, tj. mezi některými větami hlavními a vedlejšími před vztažnými zájmeny *co* a *jaký*, mezi větami souřadně spojenými se spojkami *a proto, a tedy* a mezi **větnými členy**.

Způsob úpravy čárek se od edice RLB liší pouze v počtu změn, nikoli v typu (počty viz v tabulkách v kapitole III.2.4).

Středník

Doplněn je před větou, která má upřesňující význam (*Mám dva hezké pokoje s pořádným nábytkem; jeden, kde bydlím, má tři okna*).

III.1.7.5 Edice SC

Korespondence s Fany Weidenhoffrovou

Tečka

Několikrát jsou jí nahrazena jiná znaménka (*jaký jsem si vymyslel způsob abyste mi hned musela odepsat: / Víte že jste mně dala nařízení koupit vám parasol → jaký jsem si vymyslel způsob, abyste mi musela hned odepsat. / Víte, že jste mně dala nařízení koupit Vám parasol*).

Čárka

Edice respektuje úpravy předchozí edice, ale upravuje interpunkci. Zejména **správně doplňuje** čárku mezi větou hlavní a vedlejší se spojkami **aby, jako, že** a zájmeným příslovcem **jak**, mezi věty souřadně spojené spojkou **neb** a mezi **větné členy**. Případy, kdy je čárka doplněna mezi větné členy, nejsou jednoznačné. Doplnění čárky v nich není obligatorní (*má být jednobarevný, neb štráfovaný*), a proto do tabulky interpunkce zaznamenáme pouze správné doplnění navíc. Několikrát správně odstraňuje čárku mezi větami souřadně spojenými spojkou **a**.

Několikrát je jí nahrazena **dvojtečka** (*od Ní psaní neočekával: když ale byla tak dobrotivá → od Ní psaní neočekával, když ale byla tak dobrotivá*) a **středník** (*že byly nehezke; to mi zatím uvěří na slovo → že byly nehezke, to mi zatím uvěří na slovo*).

Středník

Viz výše. K tomu je jednou doplněn mezi věty hlavní (*Z podepsaných vidí, milá Faninko, kdo zde u mne byl; přijeli sem ve středu*) a jednou je doplněn místo otazníku (*Jakpak Tvůj nábytek? na ten ale čekati nehodlám → Jakpak Tvůj nábytek; na ten ale čekati nehodlám*).

Otazník

Viz výše.

Dvojtečka

Viz výše.

Pomlčka

Nepravdělně odstraňována mezi odstavci nebo větami (třináctkrát je zrušena a desetkrát ponechána).

Korespondence s bratrem Františkem

Čárka

Edice respektovala úpravy z edice BLBF, avšak sjednotila kladení čárky ve větě. V soulad s dnešními pravidly zcela uvedla použití čárky mezi větou hlavní a vedlejší před spojkami **aby, až, i kdyby, kdyby, než, pokud, že**, vztažnými zájmeny **jaký/který, co**, mezi větami souřadně spojenými spojkou **a** (*ráno zpíval, a večer byl mrtev nemoc jsem nepozoroval*), **neb** (ve

významu spojky *neboť* i ve spojení *bud' – nebo*) a vkládání čárky mezi **větnými členy**. S minimální odchylkou sjednotila čárky před spojkou **jako/jakožto**.

Nesprávně naopak byla v edici vložena čárka před **pomlčku** (*abys přispěti chtěl z pouhé bratrské náklonnosti k mému horšímu, – o délce té cesty a zbytečných výlohách a zameškání doma nechci ani mluvit*).

Středník

Je zaveden stejně jako v edici BLBF a k tomu je jím dvakrát nahrazena dvojtečka (*Stran Pepíka se mi ta celá věc nechce jaksi líbit: jen aby z toho trucu pak nevypadlo tolik, že propadl. → Stran Pepíka se mi ta celá věc nechce jaksi líbit; jen aby z toho trucu pak nevypadlo tolik, že propadl.*).

Dvojtečka

Viz výše.

Pomlčka

V této edici je výrazně nejednotně odstraňována mezi větami a na konci odstavců (osmkrát odstraněna, sedmáctkrát ponechána).

Úryvky

Čárka

Navíc oproti edici KKH je **doplněna** čárka mezi větou hlavní a vedlejší se spojkou **až** (*Až ti podruhé budu psáti, doufám*) a **odstraněna** okolo větného členu odděleného spojkou **jako** (*A mním, že nikdo z našinců není tak způsobem jako Vy uhodnouti*).

III.1.8 Grafická úprava

III.1.8.1 Edice RLB

Data a čísla

Data dopisu editor upravuje nejednotně. Každé datum je zarovnáno doprava a psáno obyčejným písmem. Liší se v psaní čárky za místem a v psaní tečky za rokem (*Brixen, 12/1 1852; Brixen 11/6. 1852.; Brixen 14/3 1853.; Brixen 4/10 1854.*). Formát data pokračování dopisu je vždy

stejný, vždy je zarovnán vpravo a za rokem je tečka, text je shodný s rukopisem (*Pokračování 14/1 1852.; Dne 18/6*). Čísla vyjádřená zlomkem nebo číslicí ponechává (*6/1; 4 neděle*).

Odstavce

Mezi datem a oslovením a mezi oslovením a textem dopisu je vždy zrušen prázdný odstavec. Mezi odstavci není žádný prázdný a každý je odsazen od začátku řádku. Oslovení je odsazeno jednou tolik co běžný odstavec a je tištěno kurzívou.

Text dopisu

Text dopisu je tištěn obyčejným písmem. Slova v autografu podtržená nebo jinak zvýrazněná jsou tištěna prostrkaně. Švabach není přetiskován, slova jím napsaná jsou tištěna obyčejným písmem.

Přípisy cizí rukou

Nejsou otištěny.

Podpis

Podpis a loučení jsou měněny různě a bez pravidelnosti. Loučení s podpisem je zarovnáno na střed, nebo přesunuto za poslední větu textu dopisu, nebo jsou jeho části, pokud je rozmístěno na více řádků, jinak rozděleny na odstavce (*Tvůj / upřímný bratr H. B. → Tvůj upřímný bratr / H. B.*). Za iniciálu je jednou doplněna tečka (*K → K.*).

Obrázky

Jsou otištěny překreslené (nejsou to kopie z rukopisů).

III.1.8.2 Edice KKH

Korespondence s Fany Weidenhoffrovou

Data a čísla

Data editor upravuje velmi nejednotně, majuskuli na začátku názvu měsíce jednou převede na minuskuli (31 Cervence. 1845. → 31. července 1845.), jindy naopak majuskuli ponechá (*7^{ho} Září (Septemb) → 7^{ho} Září (Septemb.)*). Jak je v příkladech vidět, tečka za měsícem je zrušena a za rokem ponechána. Horní index u číslovek je tištěn nepodtržený (*7^{ho} → 7^{ho}*). Jednou je číslovka napsaná zlomkem vytištěna slovy (*za ½ leta → za půl leta*).

Odstavce

Jednou je odstraněn vynechaný řádek mezi počátečním oslovením a textem dopisu (v ostatních dopisech je zachován) a rovněž řádek mezi rozloučením a podpisem na konci dopisu.

Text dopisu

Text dopisu je tištěn obyčejným písmem. Slova v autografu podtržená nebo jinak zvýrazněná jsou tištěna prostrkaně, avšak objevují se výjimky (*hned* → *hned*). Závorky editor ponechává s dvojtečkami uvnitř. Slova napsaná švabachem jsou orámována bočními uvozovkami («*Errinerungů*»). Ve zkoumaném vzorku dopisů se jiné než boční uvozovky nevyskytují.

Přípisy cizí rukou

Jsou otištěny (cizí podpisy).

Podpis

Loučení a podpisy jsou v edici různě upravovány. Jak již zmiňujeme výše, jednou je zrušen vynechaný řádek, jednou je podpis zarovnán doprostřed (oproti původnímu zarovnání vlevo).

Obrázky

Nejsou otištěny.

Úryvky

Platí stejná grafická úprava jako pro Havlíčkovy dopisy, neboť jsou tyto úryvky převzaty z celých dopisů.

III.1.8.3 Edice FW

Data a čísla

Data jsou ve stejném formátu jako v edici KKH, ale jsou u nich upravena psaní *w* na *v* (u jednoho data však zůstalo jedno *w*). Jedno číslo je napsáno slovy místo číslicí (2 → *dvě*).

Text dopisu

Text je tištěn kurzívou a slova podtržená nebo jinak zvýrazněná jsou tištěna obyčejným písmem. Švabach není nijak v edici vyznačen.

III.1.8.4 Edice BLBF

Data a čísla

Datum dopisu je sjednoceno do tvaru *místo, DD. MM. RRRR.* (*Brixen, 12. 1. 1852.*), zarovnáno vpravo a je tištěno kurzívou. Datum pokračování dopisu je změněno do podoby *Pokračování DD. MM. RRRR.*, nebo *Dne DD. MM.* a je tištěno kurzívou. Datum psané číslicemi oddělené lomítkem (*6/1*) je upravováno na datum psané číslicemi s tečkami za dnem a měsícem (*6. 1.*). Za den v měsíci (tedy řadovou číslovku) napsaný v textu číslicí je přidána tečka (*Tvoje psaní od 4. t. m. překvapilo mne velmi radostně; 4. máje*). Zaznamenání hodin (času) je sjednocováno do tvaru HH. hod. (*11. hod.*) a zlomky jsou tištěny ve tvaru $\frac{1}{2}$,

Odstavce

Prázdné odstavce mezi počátečním oslovením adresáta a dalším odstavcem jsou odstraněny.

Text dopisu

Text je tištěn obyčejným písmem. Podtržený nebo jinak zvýrazněný text je tištěn kurzívou a slova v rukopise psaná švabachem nejsou nijak odlišena od ostatního textu.

Přípisy cizí rukou

Jsou otištěny (cizí podpisy).

Podpis

Podpis i loučení jsou měněny jako v edici RLB s malými obměnami v rozdělení na odstavce.

Obrázky

Obrázky jsou kopírovány přímo z rukopisu a relativně vzhledem k textu vkládány tam, kde jsou i původně.

III.1.8.5 Edice SC

Korespondence s Fany Weidenhoffrovou

Data a čísla

Data jsou sjednocena bez výjimky do tvaru místo DD. měsíc RRRR a jsou tištěna kurzívou (V Praze 5. dubna 1845). Řadová číslovka v datu upravena a majuskule na začátku měsíce je změněna na minuskuli (7^{ho} Září → 7. září). Základní číslovky napsané číslicí jsou tištěny slovy.

Text dopisu

Text je tištěn obyčejným písmem. Podtržený nebo jinak zvýrazněný text je tištěn kurzívou. Závorky jsou tištěny bez dvojteček uvnitř a používány jsou obyčejné uvozovky.

Podpis

Podpisy jsou tištěny kurzívou a zarovnány doprava s pravým odsazením. Loučení je zarovnáno na střed a tištěno obyčejným písmem.

Obrázky

Nejsou otištěny.

Korespondence s bratrem Františkem

Data a čísla

Data dopisu i pokračování dopisu jsou sjednocena do stejného tvaru jako v edici BLBF kromě dvou teček za rokem, které jsou (Brixen, 12. 1. 1852). Data v textu, zaznamenání hodin (času) a podoba zlomků jsou shodné s podobou v edici BLBF. Základní číslovky psané v rukopisu číslicí jsou v této edici převedeny do psané podoby (ve všech 5 oknech → ve všech pěti oknech).

Text dopisu

Text je tištěn obyčejným písmem. Podtržený nebo jinak zvýrazněný text je tištěn kurzívou.

Přípisy cizí rukou

Jsou otištěny (cizí podpisy).

Podpis

Podpis a loučení jsou ve třech případech ze čtyř vytištěny kurzívou (odlišně od edice BLBF).

Obrázky

Obrázky nejsou otištěny.

Úryvky

Úryvky jsou orámovány klasickými uvozovkami. Přímá řeč v nich je orámována uvozovkami jednoduchými (, *Wer ist das?*).

III.1.9 Chyby v edici

III.1.9.1 Edice RLB

O žádné nesprávné úpravě nelze s jistotou říct, zda je chybou nebo záměrnou úpravou.

III.1.9.2 Edice KKH

Korespondence s Fany Weidenhoffrovou

V edici se vyskytují dvě zjevné chyby: změna správného tvaru *s ním* na tvar *s nim* a změna předpony *vy-* na *roz-* (*wymýšleti* → *rozmýšleti*).

Úryvky

Neobjevují se zde žádné jednoznačné nezáměrné chyby.

III.1.9.3 Edice FW

V této edici se vyskytují písařské chyby v záměně hlásky (*zármutek* → *zdrmutek*) a vložení špatného interpunkčního znaménka za poslední větu dopisu (*Měla se dobře, hodně dobře a psala mi hned*). Edice obsahuje také chyby v nedůslednosti při zavádění změn (ponecháno *Vili* místo *Ví-li*; chybně změněna majuskule na minuskuli na začátku zdvořilostního zájmena *ji* při oslovení Faninky) a v chybné opravě zvrátneho zájmena *se* (*nač se mysliti musí* → *nač si mysliti musí*).

III.1.9.4 Edice BLBF

I v této edici nalezneme chyby, které pravděpodobně nebyly záměrem editora. Je to chybějící mezera (*z toho* → *ztoho*) a pravopisná chyba v psaní mě/mně (*zapomněls* → *zapoměls*; *byl*

u mně v Praze). Písařské chyby z edice FW v záměně hlásky (*zármutek* → *zdrmutek*) a vložení špatného interpunkčního znaménka za poslední větu dopisu (*Měla se dobře, hodně dobře a psala mi hned,*) jsou opraveny.

III.1.9.5 Edice SC

Korespondence s Fany Weidenhoffrovou

Za chybu v edici můžeme považovat úpravu slova *kolik* na *tolik* (Prosím *kolik* máte teď s tímto nynějším psaní ode mne? → *Prosím tolik* máte teď s tímto nynějším psaní ode mne?) a *libání* na *lísání*.

Úryvky

Výše zmiňovaná změna souhlásky *n* na *m* (*spůsoben* → *způsobem*) způsobila nesmyslnost věty (*A mním, že nikdo z našinců není tak způsobem jako Vy uhodnouti*). Hláška *j* z tvaru slovesa *být* je chybně vypuštěna (*co jsi to napsal* → *co si to napsal*).

III.2 SHRUTÍ SLEDOVANÝCH ZMĚN A JEVŮ A REKONSTRUKCE EDIČNÍCH ZÁSAD

III.2.1 Edice RLB

Edice odstraňuje všechny písařské chyby.

Všechny opravy kvantity i kvality hlásek jsou v souladu s PU 86 (zvláště analogické upravování souhlásek *d'/t'*) kromě ponechání krátkých samohlásek v adjektivu *dlouhy* (chybně) a slovesu *hlasit* (v PU 86 slovo není uvedeno). Stejně tak je v souladu ponechání zdvojené souhlásky ve slově *sklenník*. Ponechán je dobový tvar *Vídenských*.

Většina tvaroslovných úprav je podložena pravidly uvedenými v PU 86. Kolísání *myslit/myslet* je dle ukazatele chybné, uvedena je pouze varianta *myslit* (PU 86: 31). Kolísání *teprva/teprve* je správné, možné byly varianty *teprv, teprva, teprve* (PU 86: 93). Tvar spojky *neb* ani *nebo* se v PU 86 nevyskytuje, avšak analogicky je možná oprava podle *neboli* (PU 86: 35). Hlásková úprava spřežky (*při čemž*) nelze odůvodnit. V edici jsou zachovány dobové podoby slov.

Lexikální ani syntaktické úpravy nejsou oprávněné kromě slov cenzurovaných. Slovosledné úpravy lze zdůvodnit lepším tokem textu.

Pravopisné změny jsou opět dle PU 86 správné. Užívání předpon *s-* a *z-* v té době kolísalo, a proto jsou v ukazateli uvedeny varianty *spůsob, sesíleny* a *ztrávit*. Doporučeny jsou však varianty správné i podle dnešních pravidel – *způsob, zesílit* a *strávit*. Proto můžeme považovat tuto benevolenci za respektování výběru. Kolísavou úpravu spřežek a vkládání spojovníku před spojku *-li* nelze nijak hodnotit.

Interpunkce nebyla ve své době nijak přísně stanovena, a proto jsou úpravy rovněž velmi rozkolísané a nelze v nich nalézt pravidelnost (počty viz tab. 2).

Grafická úprava je nejednotná.

Ediční zásady zde nelze příliš hledat, avšak je zde tendence korespondenci jazykově a pravopisně jednotně upravit. Vyskytuje se zde mnoho odchylek od těchto tendencí.

III.2.2 Edice KKH

V edici jsou odstraněny písařské chyby.

Hláskoslovné úpravy, které editor v edici zavedl, jsou z většiny ve shodě s PČP 02. Kolísající kvantitu samohlásek podle nich upravil ve všech případech kromě slov *kytara*, *slečínky* a *(bylo) líbo*. *Kytara* se měla psát v krátké podobě (editor pravděpodobně označil podle něj vyslovovanou délku, přesto nebyl důsledný a jednou ji neopravil). O podobě deminutivní přípony *-ínky* se PČP 02 nezmiňují. Tvar *líbo* je odvozen od slovesa *líbit*, kde je dlouhá samohláska *í*, a proto byla jeho dlouhá podoba možnou variantou (možná je i analogie s predikativem *líto*). Kvalita je rovněž upravena v souladu se zmiňovanými pravidly kromě zachovaných dobových podob (*vídenský* a *zanimavý*). Nevyslovovaná hláska ve slově *předce* je opět odstraněna dle pravidel, ale nespisovný tvar *přec* je v edici ponechán v rozporu s PČP 02, ve kterých jsou tyto krátké tvary považovány za obecné (PČP 02: 15).

Tvaroslovné úpravy jsou zavedeny podle PČP 02 kromě ponechaného nominativu plurálu *obdivovatele* (spisovný tvar je *obdivovatelé*). Kolísavé opravování infinitivních koncovek nemá žádnou oporu v pravidlech, stejně tak oprava dlouhého tvaru adjektiva na krátký (*byla veselá* → *vesela*) a změna tvaru adverbia (*snadně* → *snadno*). Kondicionálový tvar *kdyby ste* je chybně ponechán zvlášť. Kolísavé opravování spojky *nebo* je rovněž bez opodstatnění (*neb/nebo*). Chybná je oprava slova *vázanou* na *vázanu*.

Změny slov na jiná a vynechání slov nemají žádné opodstatnění kromě slov cenzurovaných. Editor rekonstruuje zkrácená vlastní jména.

Syntaktické změny jsou ve většině případů rovněž bez zvláštního opodstatnění. Editor často mění hranice větných celků, slučuje a rozděluje odstavce. Oprávněná je pouze oprava ve shodě podmětu s přísudkem.

Zachováno zůstává psaní *w* a *au*. Psaní předpon *s-* a *z-*, *i/y*, *mě/mně*, velkých písmen a spojky *-li* se řídí PČP 02. Psaní cizích slov je podle pravidel tvořeno s ústupky (PČP 02: 11) a jsou podle nich správně kromě *programm* (má být *program*). S vlastními jmény si je počínáno nejednotně, měla by být psána jednotně. Spřežky jsou kolísavě upravovány, ale podle PČP 02 jsou správně jen podoby upravené, tedy napsané dohromady.

Co se týče interpunkce, přesouvání znamének ve větě je mnohdy bezvýznamné. Doplnění a odstranění znamének, která jsou podle dnešních PČP 93 správná, jsou v souladu i s PČP 02. Čárka vkládaná před větné členy oddělené spojkami spojky *a* a *než* je z hlediska tehdejších pravidel oprávněná, avšak množství chybných odstranění a ponechání nejsou (počty viz tab. 1).

Grafická úprava je nejednotná.

Ediční zásady zde rovněž nejsou zřetelné, na povrch však opět vystupují tendence výše zmíněné.

III.2.3 Edice FW

Opravy písařských chyb jsou převzaty z edice KKH, tedy jsou všechny opraveny.

Hláskoslovné změny jsou převzaty z edice KKH a jsou správné dle PČP 26. K tomu jsou podle těchto pravidel provedeny všechny další hláskoslovné úpravy. Do spisovné podoby jsou upraveny i dobové podoby slov.

V edici jsou opraveny všechny chybné změny z edice KKH. Rozdělení slova *panímáma* je podle PČP 26 chybné, tato podoba je v nich přímo uvedena (PČP 26: 67). Spisovné tvary *nebo* a *přece* jsou správně opraveny. *Přece* je v PČP 26 přímo uveden (PČP 26: 81), tvar *nebo* je odvozen od *neboli* (PČP 26: 56). Tvar *přece* by tedy měl být opraven vždy, naopak tvar *nebo* mohl kolísat s tvarem *neb*. Edice chybně opravený tvar *vázanu* z edice KKH pravděpodobně převzala a upravila správně na *vázánu*. Neopodstatněná je změna sklonění přivlastňovacího adjektiva (*Wackowé* → *Wackowě*).

Některá slova byla navíc ke změnám provedeným v edici KKH zbytečně vynechána nebo vložena. Smysl má pouze oprava slova *toho* (*kromě to (sic!)* → *kromě toho*).

Další změny slovosledu jsou zbytečnými zásahy do rukopisu.

V edici jsou všechna *w* a *au* převedena na *v* a *ou*. Některá cizí slova jsou počestěna, což je v souladu s dobovými pravidly, kde je uvedeno, že slova, která se cítí jako zdomácnělá, není problém takto psát (PČP 26: VII). Psaní velkých písmen je upraveno podle zmiňované příručky. Kolísavě upravené spřežky jsou chybně převzaty z edice KKH.

Pro popisované změny v interpunkci platí stejné hodnocení správně/nesprávně i v době vzniku edice (PČP 26: XXXVII). Změny jsou opět početně zaznamenány v tabulce v příloze (tab. 1).

Grafická úprava je stejně nejednotná jako v edici KKH.

O řízení se edičními zásadami u této edice také ještě mluvit nemůžeme, nicméně je oproti předchozím dvěma více důsledná ve svých úpravách.

III.2.4 Edice BLBF

Opravy písařských chyb jsou převzaty z edice RLB.

Podle PČP 41 jsou opraveny chybné tvary z edice RLB, avšak chybně je opraven do rukopisné podoby tvar *včera*. Dobová pravidla tento tvar neuvádí (PČP 41: 160). Podle dobové kodifikace jsou také upraveny substantiva s *t'* na konci. Nově je opraven dobový výraz *Videnských* na *Videňských* do spisovné podoby.

Změna zájmena *vsechno* na *vsecko* je neopodstatněná. Jednou opravený tvar *myslit* z původního *myslet* je zbytečný vzhledem k tomu, že ostatní tvary *myslet* byly ponechány. PČP 41 uvádějí jako správný tvar *myslit*, variantu *myslet* označují jako okrajovou (PČP 41: 31). Ponechání kolísání můžeme považovat za respektování podoby autografu, což je však v rozporu s ostatními úpravami, které nebyly nutné (dobové podoby slov, opravený tvar *jest* na *je*).

Lexikum, které bylo neoprávněně změněno v předchozí edici RLB, je vhodně navráceno zpět a cenzurované výrazy jsou nově začleněny do textu. Stejně je naloženo se syntaktickými změnami, jež zavedla edice RLB.

Ve shodě s PČP 41 jsou opraveny předpony *s-* a *z-*. Změny v psaní cizích slov podle pravidla možnosti psát je počestně, zvláště pokud pronikla do obecného užívání (PČP 41: XIV), můžeme považovat za správné. Psaní velkých písmen je rovněž upraveno dle dobových pravidel. Sjednoceno je stejným způsobem i psaní spřežek (s jednou výjimkou *z jara*) a spojky *-li*.

Způsob interpunkce je systematický a v souladu s PČP 41, která ospravedlňuje nedoplňování a odstraňování čárky před vztažným zájmenem *co*, protože některé vedlejší věty lze považovat za takové, které mají slabší větnou platnost (PČP: LVIII).

Grafická podoba je jednotná.

Toto je první edice, kde můžeme vysledovat ediční zásady. Dopisy jsou velmi jednotně uspořádány a sjednocují je komplexně zaváděné jazykové a pravopisné změny. Nenajdeme zde mnoho míst, kde bychom mohli hovořit o nejednotnosti zvolených úprav. Je to také první edice, která má ediční poznámku.

III.2.5 Edice SC

Korespondence s Fany Weidenhoffrovou

Písařské chyby jsou v edici všechny opraveny.

Kvantita ve slově *kytara* je vrácena do podoby v edici KKH, což je v rozporu s dobovou kodifikací (PČP 57: 215), avšak můžeme to považovat za respektování vyslovované délky. Znovu jsou ponechány dobové podoby slov a navrácen do správné rukopisné podoby je i tvar *ušila*. Tvar *předchůzkám* je chybně opraven. Slovo *předce* je podle dobové kodifikace správně změněno do tvaru *přece* (PČP 57: 311).

V tvaroslovných úpravách se objevují chybné a neopodstatněné změny (*neuspořádané* → *nespořádané*), jinak však edice respektuje znění autografu. Zkrácená vlastní jména jsou v edici vhodně rekonstruována.

Nesprávně jsou vypuštěna nebo změněna dvě slova. Ostatní chybné změny z předchozích edic jsou odstraněny. Bez opodstatnění jsou na dvou místech změněny odstavce a hranice větných celků. Nově je správně upravena pozice závorčky.

Pravopisné změny jsou výrazné zvláště ve fonologickém přizpůsobení psaní cizích slov dle PČP 57 a upravení majuskulí u obecných názvů rovněž ve shodě s dobovou kodifikací. Celkově edice sjednocuje odchylky v pravopise předchozích edic.

Interpunkce je zavedena podle zásad v PČP 57 a jsou odstraněny odchylky od tendencí v zavádění oddělovacích znamének předchozích edic.

Grafická úprava je jednotná.

Korespondence s bratrem Františkem

Písařské chyby jsou opraveny. Chyba z předcházející edice BLBF je odstraněna (*Ztoho* → *Z toho*).

Hláskosloví je bez výjimky správně opraveno v souladu s PČP 57. Zkrácená vlastní jména jsou vhodně rekonstruována.

Tvaroslovné změny jsou v souladu s dobovými pravidly.

Lexikální změny jsou neodůvodněné a lze je považovat za chybné. Syntaktické změny jsou převzaty z edice BLBF.

Nejvýraznější pravopisnou změnou je úprava psaní cizích slov a převedení *th* na *t* (*Pusterthal* → *Pustertal*). Edice sjednocuje pravopisné odchylky v předchozích edicích, avšak ne tak výrazně, jako je to vidět u dopisů Fany Weidenhoffrové.

V interpunkci edice respektuje edici BLBF, ale sjednocuje tendence zavádění čárky. Nejvíce úprav bylo provedeno při nahrazování dvojtečky čárkou (viz tab. 2).

Grafická úprava je jednotná.

Z této edice již jasně vyplývají ediční zásady. Jsou však zvláště stanovené. Pro každou skupinu dopisů jsou mírně odlišné, což je způsobeno tím, že editoři vybírali dopisy z edic předchozích a respektovali jimi zavedené úpravy, které jen přizpůsobili soudobému jazykovému úzu a pravopisu. Přesto je však edice nejvíce jednotná ve svých úpravách.

IV SROVNÁNÍ EDIC

IV.1 EDICE KKH, FW A SC

Prvním okruhem srovnání jsou edice KKH, FW a dopisy s Fany Weidenhoffovou z edice SC. Ve všech edicích jsou stejným způsobem opravovány písařské chyby. Hláskoslovné úpravy se mezi edicemi měnily tam a zpět, nebo lépe řečeno, podle zaváděných změn lze vysledovat, že edice FW i SC vycházely z edice KKH (příkladem je totožné upravení slova *kytara/kytára* mezi edicemi KKH a SC a slovo, které bylo v edici KKH tvaroslovně změněno (*vázanou knihu* → *vázanu knihu*), upravené v edici FW jen hláskoslovně (*vázanu* → *vázánu*). Edice KKH a SC respektují dobové podoby slov, edice FW nikoli. Edice SC navíc rekonstruuje cenzurované výrazy. Každá z edic zavedla své chybné lexikální a syntaktické změny a upravila text podle dobových pravidel. Pravopisné podoby slov jsou v každé edici upraveny dle dobových pravidel, avšak u edic FW a KKH se opravy místy liší od kodifikace, edice SC se jí důsledně řídí. Jediná edice KKH zachovává psaní *w* a *au*. V interpunkci je nejsystematičtější edice SC, naopak edice KKH obsahuje nejvíce kolísání, což je však dáno raností pravidel českého pravopisu. Edice KKH a FW jsou podobně graficky nejednotné, v edici SC naopak lehce vidíme graficky sjednocenou podobu dopisů. Ediční zásady jsou zřetelné jen v edici SC. Nejsilnější stránkou edice oproti ostatním je pečlivá úprava interpunkce. Přesto ani tak nelze říci, že plně splňuje kritéria současné ediční praxe definovaná v příručkách *Editor a text* nebo *Textologie: teorie a ediční praxe*, a to zejména kvůli lexikálním a syntaktickým změnám.

IV.2 EDICE RLB, BLBF A SC

Druhým okruhem srovnání jsou edice RLB, BLBF a dopisy bratru Františkovi z edice SC. Ve všech edicích jsou opravovány písařské chyby. Edice RLB a SC respektují dobové podoby slov, edice BLBF ne. Hláskoslovné a tvaroslovné změny jsou vždy upraveny dle dobových pravidel. Nevhodné lexikální a syntaktické změny v edici RLB jsou v edici BLBF navraceny zpět a zachovány dál v edici SC. Edice RLB není jednotná v zavádění interpunkce, ačkoliv zde jsou tendence. Naproti tomu edice BLBF a SC jsou již velmi důsledné. V edici SC a BLBF se nachází nejméně chyb a jsou graficky jednotné. Je evidentní, že edice SC vycházela z edice BLBF (jak je ostatně napsáno v ediční poznámce edice SC). Edice RLB je graficky velmi podobná edici KKH z prvního okruhu, což je dáno tím, že vycházely ve stejné době. Ediční zásady jsou zřetelné v edici BLBF a SC, avšak edice SC je důslednější. Ani o jedné z nich však opět nelze říci, že plně splňuje kritéria současné ediční praxe.

V ZÁVĚR

Porovnáním vybraného vzorku autografů Havlíčkovy korespondence s jejich zpracováními v pěti dosavadních edicích jsme analyzovali veškeré jazykové a pravopisné změny, které editoři do edic zavedli. Způsob popisu úprav předurčila charakteristika Havlíčkova jazyka a pravopisu, kterou jsme rovněž založili na vybraném vzorku dopisů.

Z analýzy zaváděných změn podle očekávání vyplynuly jisté tendence k pravidelnému upravování textu v každé edici. Tyto tendence jsme shrnuli, porovnali s dobovou kodifikací a potvrdili předpoklad, že postupné proměňování zaváděných změn napříč edicemi reflektuje vývoj a ustalování samotných edičních zásad. Zjistili jsme tedy, že edice starší (RLB, BLBF a FW) vykazují snahu o jazykové a pravopisné sjednocení, nicméně obsahují příliš velké množství odchylek a nejsou jednotně graficky upravené. Naproti tomu edice novější (BLBF a SC) jsou celkově graficky jednotné, změny jsou zavedeny důsledně (s minimálními odchylkami) a můžeme zde hovořit o jednotných edičních zásadách. Přesto však ani edice BLBF a SC plně nesplňují požadavky současné ediční praxe.

Z rekonstrukce edičních postupů v jednotlivých edicích jsme došli k závěru, že Edice FW a SC vycházely při zpracování dopisů Fany Weidenhoffové z edice KKH a že edice SC při zpracování brixenských dopisů bratru Františkovi vycházela z edice BLBF.

Průzkum v neposlední řadě také přinesl zjištění, že edice BLBF a SC jsou nejvhodnějším případným výchozím textem pro další zpracování Havlíčkovy korespondence.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Edice

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel (ed. V. Menclová, J. Janáčková.): *Strmé cesty. Z listáře, zápisků a vzpomínek*. Hradec Králové: Kruh, 1990, 295 s.

NOVÝ, Karel (ed.): *Korespondence Karla Havlíčka s Fany Weidenhoffrovou*. Praha: Vydavatelstvo družstevní práce, 1939, 96 s.

NOVÁK, Bohumil (ed.): *Brixenské listy Karla Havlíčka bratru Františkovi*. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1957, 187 s.

QUIS, Ladislav (ed.): *Korespondence Karla Havlíčka*. Praha: Bursík & Kohout, 1903, LIII + 861 s.

ZELENÝ, Václav V. (ed.): *Karla Havlíčka rodinné listy brixenské*. Kutná Hora: Knihotiskárna Karla Šolce, 1888, 232 s.

Ostatní

Internetová jazyková příručka [online]. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, v. v. i. 2008–2014. Dostupná na: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/>>.

Německo-český, česko-německý velký slovník: nejen pro překladatele. Brno: Lingea, 2006.

Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů. Praha: Státní nakladatelství, 1926. (nezměněný otisk vydání z roku 1924)

Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů. Praha: Státní nakladatelství, 1941.

Pravidla českého pravopisu. Praha: ČSAV, 1957.

Pravidla českého pravopisu. Praha: Academia, 1983.

Pravidla českého pravopisu. Praha: Academia, 1993.

Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů. Praha: Školní knihosklad, 1902.

Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů. Praha: Školní knihosklad, 1903.

Příruční slovník jazyka českého [online]. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, v. v. i. 2007–2008. Dostupný na: <<http://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php>>.

Slovník spisovné češtiny: pro školu a veřejnost. Praha: Academia, 2005.

Slovník spisovného jazyka českého [online]. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, v. v. i. 2011. Dostupný na: <<http://ssjc.ujc.cas.cz/>>.

- HAVEL, Rudolf. *Vydávání dokumentů k životu a dílu B. Němcové*. Slovo a slovesnost, 1952, roč. 13, číslo 3–4, str. 175–178.
- HAVEL, Rudolf – ŠTOREK, Břetislav, a kol. *Editor a text*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2006.
- HOLÝ, Jiří a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: NLN, 1998.
- HOŠNA, Jiří. *Karel Havlíček Borovský*. In: *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2005, s. 221–222.
- MACURA, Vladimír. *Karel Havlíček Borovský*. In: *Lexikon české literatury 2/I. (H–J)*. Praha: Academia, 1993, 112–119.
- SEDLÁČEK, Miloslav. *K vývoji českého pravopisu*. Naše řeč, 1993, roč. 76, s. 57–71, 126–138.
- STICH, Alexandr. *Novinář Karel Havlíček očima následujících generací a očima dneška*. In: *Od Karla Havlíčka k Františku Halasovi*. Praha: Torst, 1996, s. 46–65.
- SVEJKOVSKÁ, Olga. *Jak vydáváme literární dokumenty*. Sborník Národního muzea v Praze, řada C – literární historie, 1962, sv. 7, č. 3, s. 93–97.
- V AŠÁK, Pavel a kol. *Textologie: teorie a ediční praxe*. Praha: Karolinum, 1993.

SEZNAM PŘÍLOH

1. tabulka interpunkce pro srovnání edic KKH, FW a SC (tab. 1)
2. tabulka interpunkce pro srovnání edic RLB, BLBF a SC (tab. 2)